

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2021

Kateřina Habadová

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Středověké iluminované rukopisy
Kateřina Habadová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Středověké iluminované rukopisy

Kateřina Habadová

Vedoucí práce:

PhDr. Jan LHOTÁK, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Janu Lhotákovi, Ph.D. za obětavý přístup, cenné rady a odborné vedení mé práce.

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, srpen 2021

.....

Obsah

1 Úvod.....	1
2 Rukopisy v obecných souvislostech	4
2.1 Rukopisy	4
2.2 Iluminované rukopisy	6
2.3 Rukopisné celky – knihovny.....	7
2.4 České kláštery v kontextu knihoven a tvorby rukopisů	11
2.5 Francouzské a anglické knihovny a kláštery	20
3 Knižní malba ve 14. století u nás a v západní Evropě	32
3.1 Česká knižní malba	32
3.2 Knižní malba v západní Evropě.....	36
3.2.1 Francie.....	37
3.2.2 Anglie.....	39
3.3 Komparace tuzemského a západoevropského vývoje.....	40
4 Nejvýznamnější mecenáši a iluminátoři 14. století v českých zemích.....	41
4.1 Mecenáši	41
4.2 Iluminátoři.....	44
5 nejvýznamnější tuzemské rukopisy 14. století.....	45
5.1 Pasionál abatyše Kunhuty	45
5.2 Liber viaticus Jana ze Středy	48
5.3 Bible Václava IV.	50
6 Závěr	53
7 Soupis použité literatury	57
8 Resumé.....	63

1 Úvod

Iluminované rukopisy jsou významným fenoménem středověkých kulturních dějin. Do 13. století jsou spjaty výlučně s církevním prostředím a zejména kláštery, jejichž význam a vývoj svou kvalitou a kvantitou do určité míry zrcadlí. Předkládaná bakalářská práce se pokouší zhodnotit produkci iluminovaných rukopisů v kontextu vývoje klášterů v Čechách a současně se snaží provést určité porovnání se západoevropským, zejména francouzským a anglickým prostředím. Tyto země jsou vybrány proto, že byly s českým prostředím méně provázané než prostředí říšské, takže případné rozdíly ve vývoji by měly být markantnější a výmluvnější. Vedle toho si také všímá otázky, na kolik mecenáši a iluminátoři ovlivnili vývoj knižní malby. Práce se tak pohybuje na pomezí kodikologie, částečně církevních a kulturních dějin a dějin umění.

Ve většině bakalářské práce je pozornost zúžena pouze na 14. století (s případnými přesahy do staršího středověku, především v pojednání o vývoji knihoven), protože zohlednění celého středověku by bylo nad rámec možností bakalářské práce. Toto století, narozdíl od století třináctého, vykazuje v Českých zemích zvýšení kvality produkce iluminovaných rukopisů. Tento trend dále pokračoval i v 15. století, ale husitské války ho částečně zbrzdily, navíc právě kvůli husitství je v tomto století komplikovanější popsat vývoj knižní malby.

Téma je rozděleno do čtyř kapitol. V první kapitole je nejprve vymezena terminologie (rukopis, iluminovaný rukopis), nutně je zmíněna kodikologie, pomocná věda historická, která se zabývá studiem rukopisů. Následně se pozornost přesouvá k charakteristice nejvýznačnějších rukopisných celků ve sledovaném prostoru. Čtenář je seznámen s vývojem středověkých knihoven v tuzemském i obecném rámci, aby bylo zřejmé, jaký význam hrály.

Druhá kapitola se věnuje srovnání knižní malby 14. století v Českých zemích a západní Evropě (Francie, Anglie). Sleduje osoby objednavatelů a jejich motivace k objednávání iluminovaných rukopisů, také vývoj knižní malby v tomto století a to, jak byl případně ovlivňován technikami předchozích století, nebo vlivy ze zahraničí.

Ve třetí kapitole jsou představeni nejvýznamnější tuzemští mecenáši 14. století, kterými byli Karel IV., Arnošt z Pardubic, Jan ze Středy a Václav IV. Všichni tito muži se zasloužili svými zakázkami o rozvoj knižní malby v českém prostředí, samozřejmě

v úzké provázanosti s iluminátory výjimečných schopností. Nejvýznamnějším z nich se věnuje druhá část kapitoly.

Poslední kapitola podrobněji popisuje vybrané české iluminované rukopisy ze 14. století. Vybrány jsou nejvýznamnější rukopisy jednotlivých období tohoto století. Období počáteční, charakterizované dosud malou rozvinutostí knižní malby, zastupuje Pasionál abatyše Kunhuty. Pro období vlády Karla IV. byl vybrán Liber viaticus Jana ze Středy, jenž dosáhl takové kvality, že vytyčil směr knižní malby pro další období dokonce i mimo České země. Období vlády Václava IV. charakterizuje Bible Václava IV. Mělo se jednat o iluminovaný text celé bible, v tomto období šlo o ojedinělý počin. I přesto, že bible nebyla dokončena, je velmi významným a reprezentativním dílem této doby.

Pro vymezení terminologie, kodikologii a vývoj středověkých knihoven byly hlavními informačními zdroji knihy *Úvod do latinské kodikologie* od Ivana Hlaváčka¹ a *Dějiny knihoven a knihovnictví* od Jiřího Cejpeka a kolektivu.² Pro část věnovanou anglickým a francouzským knihovnám byla použita převážně přehledová práce *The Medieval Library* od Jamese Westfalla Thompsona,³ případně kniha *St Augustine's Abbey* od Judith Roebuck.⁴ Vývoj tuzemské knižní malby byl čerpán nejvíce z knihy *České umění gotické. 1350–1420* od Františka Kavky a kolektivu.⁵ V části věnované západoevropské knižní malbě zase z knihy *The illuminated books of the Middle ages* od Henryho Noela Humpreys.⁶ Pro zpracování třetí kapitoly se nejvíce uplatnila kniha *Rukopisy Václava IV.* od Josefa Krásy.⁷ Při popisu iluminovaných rukopisů byly využity hlavně knihy *Pasionál Přemyslovny Kunhuty* od Emmy Urbánkové a Karla Stejskala,⁸ *Liber Viaticus Jana ze Středy. Komentářový svazek ke zmenšené reprodukci rukopisu XIII A 12 Knihovny Národního muzea* od Pavla Brodského a kolektivu⁹ a *Rukopisy*

---

¹ HLAVÁČEK, Ivan, *Úvod do latinské kodikologie*, Praha 1994.

² CEJPEK, Jiří a kol., *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Praha 2002.

³ THOMPSON, James Westfall, *The Medieval Library*, New York 1923.

⁴ ROEBUCK, Judith, *St Augustine's Abbey*, Great Britain 1997.

⁵ KAVKA, František a kol., *České umění gotické. 1350–1420*, Praha 1970.

⁶ HUMPREYS, Henry Noel, *The illuminated books of the Middle ages*, London 1849.

⁷ KRÁSA, Josef, *Rukopisy Václava IV.*, Praha 1974.

⁸ URBÁNKOVÁ, Emma, STEJSKAL, Karel, *Pasionál Přemyslovny Kunhuty*, Praha 1975.

⁹ BRODSKÝ, Pavel, SPURNÁ, Kateřina, VACULÍKOVÁ, Marta, *Liber Viaticus Jana ze Středy. Komentářový svazek ke zmenšené reprodukci rukopisu XIII A 12 Knihovny Národního muzea*, Praha 2016.

Václava IV. od Josefa Krásky. Předmětné rukopisy jsou zpřístupněné na webovém portále www.manuscriptorium.cz.

2 Rukopisy v obecných souvislostech

2.1 Rukopisy

V nejširším slova smyslu je rukopis jakýkoliv dokument psaný rukou. Také se mu říká manuskript, což je odvozeno z latinského manu scriptus neboli napsáno rukou.¹⁰ Mohl obsahovat záznamy úředního i neúředního (literárního) charakteru. Zatímco v prvním případě se těmito rukopisy zabývá diplomatika, pro literární rukopisy byla zkonstituována kodikologie.¹¹ Vzhledem na vznik a rozšíření knihtisku má omezený časový záběr, nejčastěji se pohybuje v intervalu raného až pozdního středověku – první rukopisy se začaly objevovat již ve 3. století, k explozi kodikologického pramenného materiálu dochází v období vrcholného a pozdního středověku. Z toho tedy vyplývá, že je v podstatě medievistickou disciplínou s jistým přesahem na obě strany. V návaznosti na vývoj lidské společnosti je třeba chápat, že rukopisy nejsou jednotným celkem, ale dochází k výrazné diferenciaci, a to jak v kvalitě, tak v kvantitě. Uvažuje se tak podle kulturních okruhů lišících se písmem, přičemž každý má „svou“ kodikologii – latinskou, hebrejskou, řeckou, arabskou. Nejrozšířenější jsou kodexy z latinské kultury, které navazují na řeckou produkci.

Pod latinskou kodikologii spadá vše v latinském písmu, bez ohledu na to, jakým jazykem jsou příslušné literární texty psány.¹² Základním písemným útvarem je kodex.¹³ Toto slovo pochází z latinského codex, což je špalek, kmen. Jedná se o středověkou

---

¹⁰ Dostupné na: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Rukopis> [cit. 2021-02-12].

¹¹ HLAVÁČEK, Ivan, *Úvod do latinské kodikologie*, Praha 1994, s. 11, definuje kodikologii takto: „Kodikologie je pomocná věda historická, která studuje rukopisy neúřední povahy, tj. literárního charakteru v nejširším slova smyslu jako hmotné produkty ve všech jejich souvislostech. Klade důraz na zjištění jejich vlastností a znaků vnitřních a vnějších a pokouší se je postihnout ve všech aspektech, tj. zejména v procesu jejich vzniku a v jejich funkci i v dalším sekundárním a často proměnlivém působení a uplatnění, aby je bylo možno zařadit v příslušných vztazích do kulturního vývoje společnosti.“ Je ovšem třeba vnímat, že obě disciplíny mají určitý přesah: Za svůj přední úkol obě disciplíny považují osvětlení vzniku badaných dokumentů. Oběma jde o zařazení písemnosti do prostředí genetických vztahů. Zajímá je další osud písemnosti. Diplomatičké zkoumání listin jako produktů kancelářů a kodikologické zkoumání rukopisů jako produktů písařských dílen napomáhají k rekonstrukci chodu těchto institucí (PRAŽÁK, Jiří, *Kodikologie. Její postavení, metoda a úkoly*. In: Studie o rukopisech 13, 1974, s. 5–8). Některé knižní památky jsou dokonce předmětem badání obou disciplín (Dostupné na: https://is.muni.cz/el/1421/podzim2018/PV1A130/um/Kodikologie_text.pdf [cit. 2021-02-12]).

¹² HLAVÁČEK, *Kodikologie*, s 7–11.

¹³ BOHATCOVÁ, Mirjam, *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1990, s. 17.

rukopisnou knihu, kterou charakterizují složky tvořené dvojlisty svázané ve hřbetu. Kodex nahradil starší svitky, kdy má oproti nim výhodu ve využití psací látky po obou stranách. Lze ho také snadněji skladovat a přenášet.¹⁴ Vytlačení svitků z jejich pozice se ale celkově dotklo literární tradice, protože pro přepis na trvanlivější materiál byly vybrány pouze texty, které měly pro tehdejší literáty význam.¹⁵

Existují tři základní určující hlediska, a to časové, místní a druhové. Ty pomáhají objevit okolnosti vzniku rukopisů a umožňují dopracovat se tak k určitějším závěrům. Časové hledisko je v podstatě určující, protože díky němu máme základní zařazení do rámcového kulturního vývoje ve spojitosti s úrovní literárního vzdělání. K pochopení rukopisu ve všech podstatných souvislostech a působeních je nutné alespoň rámcově časově charakterizovat zjištělé vrstvy a to, jak se na něm v průběhu věků odrazily. Tím se myslí stanovení stáří a intenzity různých poznámek, vazeb a převazeb atd. Svoji závažnost má i opačné zjištění, tj. rukopis nebyl po svém zhotovení používán, nebo byl používán jen omezeně. Hledisko místní je spíše zjišťováním užší proveniencí prostředí bez toho, aby vždy přineslo konstatování o konkrétní lokalitě. Je to z toho důvodu, že např. ve starší době se na kulturním vývoji významně podílel řádový život a klér. Můžeme tak určit o jakou se jedná řeholi, ale nejsme schopni blíže určit o které teritorium jde.¹⁶

Lze odlišit čtyři základní možnosti vzniku rukopisu: vznik vlastní prací toho, kdo rukopis potřebuje; vznik prací osob pověřených přepsáním pro účely instituce, ve které působily; vznik na základě objednávky zvenčí a čtvrtým impulsem byl vznik knihy za účelem směny (prodej bez předchozí pevné objednávky). První tři způsoby vzniku jsou běžné po celé období středověku, poslední způsob se zřetelněji uplatňuje až v pozdním středověku. Co se týče obsahu rukopisu, tak zde jde o to zařadit dílo do příslušného společenského kontextu (jak žánrově, tak konkrétním obsahem). U vzhledu posuzujeme rukopis od psací látky, přes druh užitého písma a celkovou výzdobu až k vazbě. Každý rukopis je ale neopakovatelnou jednotlivinou, a tak není možno vytvořit schéma podle

---

¹⁴ Dostupné na: [https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Kodex_\(rukopisnC3%A1_kniha\)](https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Kodex_(rukopisnC3%A1_kniha)) [cit. 2021-02-12].

¹⁵ SPUNAR, Pavel, *Kultura středověku*, Praha 1995, s. 90.

¹⁶ HLAVÁČEK, *Kodikologie*, s. 48.

něhož by se postupovalo. Je proto nutno brát v úvahu jeho specifika a vhodně kombinovat jednotlivé aspekty.¹⁷

2.2 Iluminované rukopisy

Iluminovaný rukopis je rukopis doplněný o iluminace. To jsou ručně malované či kreslené obrazové složky v kodexu. Slovo pochází z latinského *illuminare*, což znamená osvětlovat, ozdobit. Iluminace jsou také označovány jako knižní malba nebo výzdoba.¹⁸

Iluminovaná rukopisná kniha je specifickým jevem, jenž se objevuje hlavně ve středověku v oblasti latinské kultury. Iluminace se liší jak od orientálních a východoevropských knižních památek, tak od památek starších i pozdějších. Základem je zde komplexní pojetí stránky. Svě nezastupitelné místo zde zaujímá jak písmo, tak ornament, eventuálně figurální malba. Vzniká mezi nimi harmonie. Ve starších slohových obdobích je tato jednota výraznější, protože malířská výzdoba je plošná. V renesanci pak ale dochází k plasticitě malířské výzdoby a ta jednotu stran lehce narušuje (nedochází ale k takové negaci jednotícího pojetí stránky jako u moderní ilustrace).¹⁹

Iluminátor jakožto tvůrce knižní malby se zpočátku ztotožňoval s písařem, ale ve 12. století dochází k dělbě práce. Postupně začaly vznikat iluminátorské dílny, které sdružovaly více iluminátorů.²⁰ Byli zde ale i malíři, kteří střídali své pole působnosti. To znamená, že mohli tvořit knižní, ale i třeba deskovou malbu. Ve 14. století měla dominantní postavení, co se týče knižní malby v Českých zemích, Praha. Specializace iluminátorů a jejich soustředění v dílnách v Praze byly příčinou uměleckého vzestupu a dynamického vývoje knižní malby. Učební doba na iluminátora byla poměrně dlouhá, a to čtyřletá. Mezi iluminátory se objevují i příslušníci duchovního stavu, dokonce tuto práci přímo vyhledávají. Za Karla IV. se poprvé setkáváme s titulem dvorního malíře.²¹ Příchod knihtisku sice iluminátorskou profesi potlačil, ale nezrušil. Leckteré texty totiž nadále vznikaly jako výtvarně akcentované rukopisy.²²

---

¹⁷ HLAVÁČEK, *Kodikologie*, s. 49–50.

¹⁸ Dostupné na: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Iluminace> [cit. 2021-02-12].

¹⁹ BRODSKÝ, Pavel, *Krásy českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012, s. 9.

²⁰ Dostupné na: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Ilumin%C3%A1tor> [cit. 2021-03-17].

²¹ KAVKA, František a kol., *České umění gotické. 1350–1420*, Praha 1970, s. 245.

²² Dostupné na: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Ilumin%C3%A1tor> [cit. 2021-03-17].

2.3 Rukopisné celky – knihovny

Na počátku evropského středověku²³ byla znalost čtení a psaní vyhrazena výlučně úzké vrstvě kněžské inteligence (a ani zde nešlo vždy o znalosti běžné).²⁴ Počátky středověkých evropských knihoven se pojí se jmény Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus a Benedikt z Nursie. První jmenovaný se vzdal svých vládních funkcí v ostrogótské říši a odešel do kláštera Vivarium v Kalábrii, jehož byl zakladatelem. Zde uložil mnichům jako náplň práce vědecká studia, jejichž základem se stala knihovna budovaná v klášteře. Benedikt z Nursie byl zakladatelem řádu benediktinů a jeho ústředního kláštera v Monte Cassinu.²⁵ Jak je tedy patrné, velkou úlohu sehrály v budování knihoven kláštery, kostely a církevní úřady. Zpočátku zde byly pouze sbírky náboženských knih, které se ukládaly ve skříňkách, truhlách nebo výklencích ve zdi. V kláštorech byly dokonce rozptýleny po jednotlivých celách mnichů.

Teprve poté, co se množství knih zvýšilo, nastala změna v jejich ukládání. Knihy se vykládaly na lavicích připoutány řetězem (*libri catenati*), protože byly vzácnými a cennými uměleckými díly. Čtenáři si je zde mohli číst. Už tehdy vznikla určitá organizovanost sbírek, jelikož knihy stejného obsahu se pokládaly vedle sebe.

K rozšiřování fondu docházelo hlavně opisy vypůjčených rukopisů z jiných klášterů. Dalším zdrojem byly dary, jak od mateřského kláštera, tak třeba od šlechticů. Jednou z možností byla i výměna a pouze zřídka kláštery knihy kupovaly. Právě díky tomu, že mniši měli kvůli svému životnímu stylu mnoho volného času, byly rukopisy opisovány krasopisně a zdobený. Brzy se tak objevila dělba práce na opisovače, verifikátory, iluminátory, rubrikátory, a miniátory.²⁶

Na počátku středověku byla západní Evropa zpustošena vlnou drancování provázející zánik římského impéria, kláštery prožívaly období stagnace. Irsko tomu uniklo a mohlo se poměrně nerušeně vyvíjet. Zaujímalo tak v raném středověku výjimečné místo. V 5. století došlo ke christianizaci a vznikla řada klášterů. Kromě náboženské literatury obsahovaly klášterní knihovny i antická díla (opět to souviselo s tím, že Irsko bylo stranou evropského dění, a tak ho nezasáhla vlna odporu k antické

---

²³ CEJPEK, Jirí a kol, *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Praha 2002, s. 39.

²⁴ HLAVÁČEK, *Kodikologie*, s. 26.

²⁵ KNEIDL, Pravoslav, *Z historie evropské knihy. Po stopách knih, knihtisku a knihoven*, Praha 1989, s. 38.

²⁶ CEJPEK a kol, *Dějiny*, s. 43–44.

vzdělanosti). Mýty a legendy z předkřesťanské doby, které mniši zapisovali, jsou dnes nejdůležitějším zdrojem informací o keltské mytologii.²⁷ Produkce knih v Irsku, která byla velmi rozsáhlá, nebyla určena jen pro vlastní knihovny, ale i pro poutníky a misie, kterými právě irské kláštery prosluly.²⁸ Díky misiím došlo k založení klášterů v oblastech dnešní Francie, Německa, Rakouska, Švýcarska a severní Itálie.²⁹ Byla tak vytvořena síť klášterů s významnými školami, písařskými dílnami a knihovnami. V 9. a 10. století docházelo k normanským nájezdům na irské pobřeží a vlastní irská kultura tak zanikla. Většina jejich produktů se proto zachovala spíše v pevninské Evropě než ve vlasti.³⁰

Významnou roli ve vývoji raně středověké knižní kultury sehrála Francká říše za vlády Karla Velikého. Tento stát byl silně centralizovaný a odtud vzešla potřeba vzdělaných úředníků. Došlo tak k rozvoji písemnictví a k vytvoření nového vzdělávacího systému, kde středisky vědění byly kláštery a jejich knihovny. Bylo zavedeno jednoduché písmo, tzv. karolínská minuskula, díky kterému se vzdělané vrstvy jednotlivých evropských zemí snadněji dorozuměly a usnadnilo se tak šíření vzdělanosti.³¹ Sám Karel Veliký měl v Cáchách vlastní knihovnu, kde soustřeďoval nejdůležitější literární díla své doby.³²

Ve vrcholném středověku (12.–15. století) došlo k celkovému vzestupu životní úrovně. To společně s dalšími faktory vedlo k posílení vzájemných styků jak v rámci jednotlivých území, tak i v mezinárodním měřítku. To zase působilo na rozšíření vzdělanosti. Zvláště velký význam měly kontakty západní Evropy s vyspělou arabskou kulturou a tím pádem i odkazem antické civilizace a kultury.

Rostla potřeba alespoň základního vzdělání, a tak v 11. a zejména v 12. století začaly vznikat městské školy, které navštěvovali i laikové. Tyto školy potřebovaly sbírky knih určených k výuce, ale v založení větších sbírek bránila vysoká cena rukopisných kodexů. Výjimkou byly školy při katedrálách.

Tento proces vzdělanosti vyvrcholil zakládáním univerzit. Zárodkem byly kolegia – nevelké sbory učitelů a žáků, kteří se sdružovali za účelem studia. Postupně se

---

²⁷ CEJPEK a kol., *Dějiny*, s. 45.

²⁸ KNEIDL, *Historie knihy*, s. 38.

²⁹ CEJPEK a kol., *Dějiny*, s. 45.

³⁰ HLAVÁČEK, *Kodikologie*, s. 26–27.

³¹ CEJPEK a kol., *Dějiny*, s. 46–47.

³² KNEIDL, *Historie knihy*, s. 43.

univerzity zformovaly v instituce s pevnou organizací a přesně stanovenou náplní studia jednotlivých fakult, kterými byli artistická (předchůdkyně dnešní filozofické), teologická, lékařská a právnická.³³

Největší význam v zakládání univerzit měla vedle Apeninského poloostrova Francie, kdy právě Paříž byla ohniskem vysokoškolského studia v období od 12. do 14. století. To se odrazilo i na úrovni jejích knihoven. Sorbonna, která vznikla na konci 12. století, se rychle stala centrem vědeckého života západní a střední Evropy. Knihovna této nejstarší pařížské koleje měla nepochybně největší sbírku knih ve středověku. Vedle této knihovny působily další starší knihovny původních škol, ale vznikaly i nově zřízené knihovny právnické a lékařské fakulty.³⁴

Založení univerzity muselo být schváleno papežem. Univerzity tak dosáhly značné autonomie vůči světské, ale i církevní moci. Zasloužily se také výrazně o laicizaci středověké vzdělanosti, protože byly přístupny různým vrstvám společnosti. Jednalo se o instituce s mezinárodní působností, na nichž studovali příslušníci různých národů. Došlo také ke změně funkcí knihoven. Na rozdíl od klášterních knihoven, kde převládala funkce uchování a ochrany knih jako vzácných předmětů, měly knižní sbírky univerzit spíše charakter studijní a pracovní.³⁵ Kláštery tak ztratily své monopolní postavení jako střediska knižní kultury. Při univerzitách také vznikaly světské písařské dílny. Díky jejich hromadnému opisování docházelo ke vzniku různě zaměřených knihoven u jednotlivých univerzitních kolejí. V krátké době tak vznikla pozoruhodná síť vědeckých knihoven, které mnohdy udržely své vůdčí postavení v rozvíjení vědeckého života své země dodnes.³⁶ Vytvořily se též překladatelské školy (např. v Toledu nebo Palermu), které překládaly do latiny veškerou učenost této doby. Mají zásluhu na tlumočení antické vědy a umění.³⁷ Zde můžeme zmínit jako příklad práce antických lékařů (např. Hippokratés), které se do západní Evropy dostaly z Osmanské říše a staly se podklady pro učení např. na lékařských fakultách v Paříži, Bologni nebo Padově.³⁸

---

³³ CEJPEK a kol., *Dějiny*, s. 47–48.

³⁴ KNEIDL, *Historie knihy*, s. 44.

³⁵ CEJPEK a kol., *Dějiny*, s. 49–50.

³⁶ SPUNAR, *Středověk*, s. 92.

³⁷ KNEIDL, *Historie knihy*, s. 45.

³⁸ JOHNSON, Elmer D., *History of libraries in the Western world*, New Jersey 1970, s. 106.

Od 13. století stoupl zájem panovníků a nejvyšší šlechty o knihovny a literaturu a začaly vznikat šlechtické knihovny. Jako první lze tyto knihovny spojovat zejména s normanským dvorem v Palermu. Ve Francii byl prvním sběratel z vlastního zájmu král Ludvík IX. Poté byla bibliofily a sběrateli většina francouzských králů.³⁹ Významné postavení měl Karel V., který je považován za skutečného zakladatele pařížské dvorské knihovny (už za králů před ním jsou patrné zárodky této knihovny).⁴⁰ Své knihovny si zakládali i princové. Ty se v pozdější době stávaly součástí královské knihovny. Naopak v Anglii nebylo bibliofilství v panovnické rodině tak významné.⁴¹

V průběhu staletí rozšiřovala svůj vliv v Evropě Byzanc a docházelo k opisům děl z císařské knihovny v Konstantinopoli. Nejvíce proudily rukopisy z východu na západ ve 14. a 15. století. Právě díky Konstantinopoli, která zachovala díla antických autorů i ve středověku, známe dodnes tolik jejich děl (75 % známých děl pochází z byzantských opisů). Zároveň ale nesmíme zapomenout ani na zásluhu Osmanské říše, z které se do Evropy přes Španělsko⁴², Sicílii a Sardinii dostaly antická díla zachovaná muslimy. Kulturní rozvoj Evropy by byl značně opožděn bez vědomostí získaných z muslimského světa.⁴³

Italská renesance (zhruba období 1300–1550) poprvé ve středověku přináší myšlenku na zpřístupnění knihovnických fondů. Šlo ale o zveřejnění pouze pro úzký okruh vzdělanců a učenců. Zároveň se pro knihovny stavěly zvláštní budovy a knihovní sály, což do té doby nebylo obvyklé.⁴⁴ Francesco Petrarca, významný humanista, byl právě patronem veřejných knihoven. Byl to on, kdo navrhl Cosimovi de Medici, aby zpřístupnil své knihy veřejnosti. A Cosimo tak zřídil roku 1441 Bibliothecu Marcianu.⁴⁵ V této době se začaly vytvářet základy knihovnědy a odborného knihovnictví.⁴⁶ V 15. století došlo k obnovení papežské bibliothéky v Avignoně papeži Mikulášem V. a Sixtem IV. Dnes je to nejbohatší knihovna středověkých rukopisů.⁴⁷

---

³⁹ KNEIDL, *Historie knihy*, s. 45.

⁴⁰ KRÁSA, Josef, *Rukopisy Václava IV.*, Praha 1974, s. 2–3.

⁴¹ KNEIDL, *Historie knihy*, s. 45.

⁴² V Córdoba dokonce vznikla proslulá muslimská univerzita a bylo zde i několik muslimských knihoven. (JOHNSON, s. 106.)

⁴³ JOHNSON, s. 92, 94, 99, 106.

⁴⁴ SPUNAR, *Středověk*, s. 50.

⁴⁵ KNEIDL, *Historie knihy*, s. 46.

⁴⁶ SPUNAR, *Středověk*, s. 55.

⁴⁷ KNEIDL, *Historie knihy*, s. 48.

Na konci první poloviny 15. století vynalezl Johannes Gutenberg knihtisk. Zrodilo se tak mechanické a levné rozmnožování knih a došlo k završení staletého úsilí skriptorií zrychlit knižní produkci. Díky knihtisku byla výměna informací zrychlena a kvalitativně rozšířena. Dalo by se tedy říci, že je jedním z nejpodstatnějších darů středověku nové době.⁴⁸

2.4 České kláštery v kontextu knihoven a tvorby rukopisů

Aplikací obecného vývoje v českém státě lze dějiny rukopisných knihoven rozdělit do tří základních období. Těmi jsou období od počátku do poloviny 14. století, od poloviny 14. století do husitské revoluce a od husitské revoluce do vplynutí rukopisných knihoven do knihoven tisků v první polovině 16. století. Jednotlivé mezníky ale nejsou zcela pevné, spíše je nutno je chápat jako období přechodu.

První období je nutné ještě blíže periodizovat, jelikož se jedná o dobu dlouhou téměř půltisíciletí. Lze ho rozdělit na tři etapy – staromoravské období, doba jednotlivých knih a řady menších a několika ojedinělých středních souborů a věk prvního rozvoje církevních knihoven v českém státě.

V prostoru českých zemí se lze se stopami knižní kultury setkat již od sklonku první poloviny 9. století. Je přitom nutno vnímat, že dlouho jsme zůstávali pouze konzumentem, nikoliv producentem rukopisů. Nejdříve šlo o latinské knihy, které se sem dostaly importem. Následně se objevují knihy misie byzantské a cyrilometodějské. Přes svou krátkodobou převahu ale nevytlačují latinskou knihu. Naopak v některých oblastech lze předpokládat určitou symbiózu latinské a staroslověnské knižní produkce. To dokazuje například prolínání se obou písem v jednom produktu. Po vlastní knižní kultuře není v tomto období na území Čech výraznějších stop.⁴⁹ Po smrti Metoděje pak říšské katolické duchovenstvo získalo vedoucí postavení v církevním životě Velké Moravy. Došlo k vyhnání Metodějových žáků, slovanská liturgie byla potlačována.⁵⁰

První knihovnu, v pramenech zřetelněji doloženou, lokalizujeme na škole v Budči. Zde studoval svatý Václav. Jeho vzdělání mělo být bilingvní, takže se dá předpokládat, že

---

⁴⁸ SPUNAR, *Středověk*, s. 95–96.

⁴⁹ HLAVÁČEK, *Kodikologie*, s. 32.

⁵⁰ CEJPEK, Jiří, *Stručný přehled dějin českého knihovnictví*, Praha 1957, s. 16.

zde byly jak latinské, tak slovanské knihy. Řada kodexů byla nejen v dalších kostelech, ale i u jednotlivých, většinou cizích kněží. Teprve od pokročilého 10. století se zvyšuje jejich kvantita a obsahový záběr se také zvětšuje. To souvisí nejen se vznikem pražského biskupství, ale též se založením prvních dvou benediktinských klášterů (břevnovský a ostrovský).⁵¹

Vazby Břevnova – nejstaršího mužského kláštera v našich zemích – vedly nejen do Říma, ale i do bavorského prostředí (klášter Niederaltaich).⁵² Byl založen pražským biskupem Vojtěchem a knížetem Boleslavem II pravděpodobně roku 992. Právě na sklonku tohoto roku se vrátil pražský biskup Vojtěch z ciziny a přivedl s sebou 12 mnichů. Ti se usadili v nově postaveném klášteře, prvním opatem se stal Anastasius.⁵³

Díky Břevnovu a mladšímu Ostrovu (založen 999) došlo k rozšíření počtu osob, které přicházely v úvahu jako konzumenti a tvůrci knih. Základní vybavení knihami obstarával mateřský klášter, ale postupně začaly být pořizovány opisy již v domácím prostředí.⁵⁴ Přibližně od poloviny 11. století je doloženo klášterní skriptorium. To vzniklo za opata Meginharda, který přišel do Čech s dalšími mnichy z kláštera v Niederaltaichu.⁵⁵ Břevnov si udržel v intelektuální rovině rozhodující postavení i poté, co byly postaveny další kláštery. Toto je dokázáno známými rukopisy z břevnovské knihovny, které byly specializovány na díla z okruhu dvora Karla Velikého. Naznačují, že muselo jít o podstatně obsáhlejší soubor knih. Tento klášter také zásoboval knižní výbavou české a moravské benediktinské kláštery. Záhy si tak získal mezinárodní pověst, částečně i díky úzkým kontaktům s řádovými středisky v zahraničí, které tyto kontakty zprostředkovávaly.⁵⁶

Břevnov stál pravděpodobně na počátku alespoň jedné větve rozrodu Kosmovy kroniky, protože prokazatelně je řada rukopisů této kroniky benediktinské provenience.

---

⁵¹ HLAVÁČEK, *Kodikologie*, s. 33.

⁵² CEJPEK a kol., *Dějiny*, s. 84.

⁵³ Dostupné na: <https://www.brevnov.cz/cs/benediktini-a-brevnovsky-klaster/svaty-vojtech-a-zalozeni-brevnovskeho-klastera> [cit. 2021-02-12].

⁵⁴ CEJPEK a kol., *Dějiny*, s. 84–85.

⁵⁵ Dostupné na:

https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Knihovna_benediktinsk%C3%A9ho_kl%C3%A1te%C5%A1te_ra_v_B%C5%99evnov%C4%9B [cit. 2021-07-13].

⁵⁶ CEJPEK a kol., *Dějiny*, s. 85–86.

Také *Codex gigas*, jenž vznikl v podlažickém klášteře, byl vytvořen na základě rukopisů břevnovské knihovny, která jich v té době čítala už mnoho desítek.⁵⁷

Od konce 10. do počátku 12. století vzrostl počet osob, které prošly alespoň základním vzděláním natolik, že dosavadní omezená literatura už nedostačovala. Nejvíce se rozšiřovala škála školské literatury. Objevují se také jasně prokazatelné produkty českého písařského prostředí (atribuce těchto knih určitému skriptoriu je ale nejistá), nebo alespoň knihy, které vznikly na českou objednávku. Bohužel o knihovnách většiny církevních institucí této doby nemáme žádné určitější zprávy, nejsou k dispozici ani žádné vlastní soupisy knih našich institucí. Na počátku 11. století vznikla vyšehradská kapitula, která byla vyňata z pravomoci pražského biskupa a podřízena přímo papeži. Předpokládá se, že už po založení měla kapitula knihy potřebné k bohoslužbě. Některé pravděpodobně pocházely přímo z Říma, protože zde byl výrazný zájem římské kurie na existenci kapituly.⁵⁸ Ve 12. století dochází k rozmachu řeholního hnutí. Vedle benediktinských klášterů se objevují i kláštery cisterciáků (Zbraslav) a premonstrátů (Strahov).

Strahovský klášter patří mezi nejstarší doposud existující kláštery premonstrátského řádu na světě.⁵⁹ Založil ho roku 1143 Vladislav II. za výrazného podílu olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka, který sem přivedl mnichy z porýnského Steinfeldu.⁶⁰ Zcela nepochybně zde hned od prvních let existence kláštera byla knihovna, protože klášterní komunita musela mít alespoň nejnужnější liturgické knihy.⁶¹ Roku 1258 zachvátil Strahov požár a knihovna téměř zanikla. Přesto víme z dochovaných rukopisů, že zárodečné jádro této knihovny bylo velmi výjimečné, což například dokládá kodex Hildebertův, jenž je považovaný za jednu z nejdůležitějších prací české knižní malby 12. století.⁶² Tyto rukopisy pravděpodobně vznikly v olomouckém skriptoriu, které bylo v úzkém kontaktu

---

⁵⁷ HLAVÁČEK, Ivan, *Knihy a knihovny v českém středověku*, Praha 2005, s. 41, 46–47.

⁵⁸ HLAVÁČEK, Ivan, *Z dějin vyšehradské kapitulní knihovny ve středověku*. In: *Studie o rukopisech* 14, 1975, s. 7–8.

⁵⁹ Dostupné na: <https://www.strahovskyclaster.cz/historie-strahovskeho-klastera> [cit. 2021-07-14].

⁶⁰ CEJPEK a kol., *Dějiny*, s. 87.

⁶¹ KNEIDL, Pravoslav, ROLLOVÁ, Anna, PREISS, Pavel, *Strahovská knihovna Památníku národního písemnictví. Historické sály, dějiny a růst fondů*, Praha 1988, s. 12.

⁶² PRAŽÁK, Jiří, *Z počátku strahovské knihovny*. In: *Studie o rukopisech* 13, 1974, s. 169.

právě se strahovským skriptoriem.⁶³ Další osud knihovny v období od 12. do 16. století je znám pouze v obrysech.⁶⁴

Cisterciácká Zbraslav byla založena králem Václavem II. Klášter se umístil nedaleko soutoku Vltavy a Berounky, na místo, kde byl již předtím postaven lovecký dvůr. O založení kláštera bylo rozhodnuto roku 1291 a v následujícím roce došlo k vysvěcení. Prvním opatem se stal dosavadní sedlecký převor Konrád. Byla vyslána výprava do Francie, která měla požádat o vtělení nového kláštera do řádu cisterciáckého – což se také stalo. Při zpáteční cestě se výprava zastavila v Paříži, kde nakoupila mnoho svazků knih pro knihovnu zbraslavského kláštera. Záhy se v klášteře rozvinula i intenzivní literární činnost. Vznikla zde Zbraslavská kronika, jež obsahuje díky opatům Otovi a Petru Žitavskému nejvíce zpráv o historii kláštera,⁶⁵ a *Malogranatum*, které získalo celostředoevropskou popularitu. Jednalo se o teologicko-mravoučné dílo, jež máme dochováno v řadě exemplářů.

Během první poloviny 14. století nastala převaha papírového rukopisu nad pergamenovým. Zpočátku byl papír importován (původně z Itálie, po založení papírny v Norimberku, odtud). Vlastní domácí produkce papíru je doložena až později, a to právě vznikem zbraslavské papírny kolem roku 1500.⁶⁶ Dochází tak k mnohonásobnému zvýšení konzumentů duchovních hodnot. U olomoucké kapituly vzniklo z iniciativy Jindřicha Zdíka, olomouckého biskupa, významné skriptorium.⁶⁷ Během 30. a 40. let 12. století bylo v tomto skriptoriu v činnosti na 30 písařů. Takto početný písařský ansámbl byl tehdy jen v málokterém evropském skriptoriu.⁶⁸ V této době je také doložen nákup právnických knih v Bologni pro pražského biskupa Daniela. Na těchto dokladech je vidět, že se rozsah zájmů značně rozšiřuje, dochází tak k pokroku právního a kulturního života, a také k prohlubování vazeb se zahraničními kulturními centry.

Ve 13. století se objevují knihovny městských řádů. Zpočátku jde o řády žebravé (minority a dominikány), na sklonku století se k nim přidávají augustiniáni–poustevníci. Koncem vlády Přemyslovců se jako majitelé knih objevují i světské osoby. A to zejména

---

⁶³ KNEIDL a kol., *Strahovská knihovna*, s. 11.

⁶⁴ Dostupné na: <https://www.strahovskyklaster.cz/knihovni-saly> [cit. 2021-07-16].

⁶⁵ NOVOTNÝ, Vladimír, *Klášter zbraslavský*, Praha 1948, s. 3–4.

⁶⁶ CEJPEK a kol, *Dějiny*, s. 89–90, 94.

⁶⁷ HLAVÁČEK, *Kodikologie*, s. 33.

⁶⁸ FLODR, Miroslav, *Skriptorium olomoucké*, Praha 1960, s. 107.

samotní poslední Přemyslovci – Přemysl II. a Václav II. Začínají se objevovat i české překlady některých děl dvorské literatury, lze tedy předpokládat existenci (alespoň zárodečnou) knihoven některých šlechtických rodů.

V první polovině 14. století došlo ke dvěma důležitým aspektům pro rozvoj knižní kultury u nás. Jedním z nich bylo navázání úzkých vztahů s románskými oblastmi jako důsledek volby Jana Lucemburského českým králem. Druhým byl jedenáctiletý pobyt pražského biskupa Jana IV. z Dražic u papežského dvora v Avignonu. Ten využil tento pobyt nejen ke kulturnímu rozhledu, ale přinesl do Čech i mnoho iluminovaných a obsahově zajímavých rukopisů. Ty poté věnoval zejména klášteru, který založil roku 1333 – konventu augustiniánů-kanovníků v Roudnici nad Labem. Ten se stal pro následující období významným kulturním centrem.

S nástupem Karla IV. dochází k základním změnám. Je vybudována určitá tradice, a navíc je nutná vyšší vzdělanost i pro jiné účely než jen duchovní, tj. pro státní i církevní správu. Bylo potřeba vytvořit podmínky pro lepší vzdělávání, a tak nechal roku 1348 Karel IV. založit pražskou univerzitu. Otevřely se tak dveře cizí vědecké literatuře všech směrů a oborů. Knihy nebyly pouze importovány, ale docházelo i k exportu knih z Čech do zahraničí (např. do Itálie). Karel IV. nebyl sám, kdo podporoval prohloubení kulturní činnosti, jeho spolupracovníci usilovali o totéž. Zde můžeme uvést např. Arnošta z Pardubic nebo Jana ze Středy.

Nově se objevuje potřeba mnoha desítek exemplářů jednoho díla. Proto už nedostačuje starý způsob rozmnožování rukopisů a nastupují nové postupy. Vznikají rukopisy ryze spotřebního charakteru, postupně tento studijní typ kodexu dokonce převládá. Začíná se objevovat i literatura zábavná a vzdělávací, do jejíž sféry zájmu se dostávají měšťanské kruhy. Knihovny těchto společenských vrstev jsou těžko rekonstruovatelné, i když jsou v zárodečné formě předpokládány. Určitěji lze sledovat opět především knihovny církevní, nově ale i knihovny univerzitních kolejí.⁶⁹ Zde se nám např. dochoval katalog *Registrum Librorum* z období kolem r. 1370, který patřil knihovně koleje Karlovy. Katalog obsahuje záznamy 204 knih, přičemž se pravděpodobně jedná

---

⁶⁹ HLAVÁČEK, *Kodikologie*, s. 33–35.

pouze o část fondu.⁷⁰ Co se týče soukromých souborů, tak zde je nejvýznamnější panovnická knihovna.

Ve větší či menší míře se vyvíjely všechny knihovny církevních institucí. Značný kvalitativní i kvantitativní rozvoj můžeme vidět u pražské i olomoucké kapituly. Ty byly rozšiřovány zejména odkazy svých kanovníků a patřily tak do rozsahu k největším. Aby byla díla snáze dohledatelná, byla dělena věcně do jednotlivých obsahových skupin. Nejvýznamnějšími celky ale byly knihovny kolejí pražské univerzity. Karel IV. si uvědomil nutnost rychlého vybudování studijní knihovny, a tak roku 1370 přispěl nejstarší koleji královským darem 114 knih. Základ knihovny byl ale už starší, a i po tomto daru sbírka soustavně rostla. Lze se domnívat, že před husitskou revolucí měla přes tisíc svazků. Obdobné, i když pravděpodobně menší sbírky, se vytvořily i u dalších postupně vznikajících kolejí. Panovnickou knihovnu musíme v jistém rozsahu předpokládat za Karla IV., a to i přesto, že po ní není zřetelnějších stop. Teprve za Václava II. se její obrysy stávají zřetelnějšími. Je zde vidět jistá bibliofilská kvalita i obsahová rozmanitost. Po vzoru Václava II. se bibliofilie rozšířila i mezi přední členy jeho dvora.

Rozsáhlé knihovny měli i členové české reformní strany. Ty byly skoro jednoznačně zaměřeny na nápravu církve. V majetku řádových členů bylo mnoho opisů Husových děl (hlavně kazatelských). Když bylo roku 1409 na příkaz pražského arcibiskupa Zbyňka Zajíce z Hazemburka spáleno značné množství Viklefových děl, tak pravděpodobně došlo také k zániku řad dalších děl reformního směru.

Začínají se také objevovat více světské knihovny, zejména městské, v malé míře i knihovny měšťanské. Konkrétně lze zmínit pražskou staroměstskou knihovnu z počátků doby husitské. Můžeme předpokládat alespoň sporadickou existenci šlechtických knihoven, kde se prosazovala zejména literatura českého jazyka.⁷¹

Již ve 14. století se objevují rukopisy, které se týkají husitské revoluce. Odrážejí různé aspekty situace, na kterou poté husitství reagovalo, nebo dokonce přímo ohlašují tendence předznamenající pozdější vývoj. Většina rukopisů měla český, a to hlavně pražský původ. Jen relativně malá část vznikla na Moravě nebo na katolickém území při

---

⁷⁰ CEJPEK, *Přehled*, s. 23.

⁷¹ HLAVÁČEK, *Kodikologie*, s. 35–36.

jižní a západní hranici Čech. Zajímavé je, že v mnoha případech jeden iluminátor pracoval jak pro husitské, tak pro katolické objednavatele.

Počátky již zmíněného přípravného období se dají zařadit do období vlády Karla IV. Karlovy fundace klášterů a chrámů měly totiž svoji stinnou stránku. Se stoupajícím počtem církevních obročí totiž stoupala formou papežských desátků poplatnost českých zemí římské kurii. Již před polovinou 14. století se objevila ostrá kritika tohoto stavu, a to např. v iluminacích Velislavovy bible. To znamená, že kritika církevních zlořádů vystupuje v rámci interpretace bible, jež se právě stala nejmocnější autoritou českého reformního hnutí. Za vlády Karla IV. také vznikl první český překlad bible. Jisté církevní kruhy se poté snažily bránit jeho šíření mezi laiky, ale bylo už pozdě. Bohužel zde byla jiná vážnější překážka pro používání biblických překladů laiky. Tou byla jejich cena. Iluminovaná bible na pergamenu patřila mezi jednu z nejvyšších forem hodnoty kvalifikované práce, kterou středověk znal. Mohli si ji tak dovolit vedle představitelů církve pouze zámožní laici.⁷²

Během husitské revoluce dochází u značného počtu církevních knihoven k jejich ohrožení nebo dokonce k fyzické likvidaci. Při boji husitství s katolickou církví (zejména s mništvím) došlo ke zničení řady významných souborů (nesmíme ale tento počet přeceňovat, protože závažné škody vznikaly na těchto knihovnách i v dalším průběhu 15. a 16. století, hlavně pak během třicetileté války). Některé knihovny byly z velké části nebo dokonce v naprosté úplnosti evakuovány do zahraničí nebo na bezpečná místa v okrajových územích českého státu. Další osud těchto souborů závisel na tom, jestli po uklidnění situace pokračovala mateřská instituce ve své existenci nebo zda zanikla. V druhém případě jsou kodexy beznadějně ztraceny. Přesto zánik knihovny ne vždy znamenal zánik jejích rukopisů. Dá se předpokládat, že v mnoha případech jen změnil majitele. Pouze tak lze totiž vysvětlit, že v Čechách nastala tak velká nabídka rukopisů, až se z toho stala mezinárodně známá záležitost. Samozřejmě při přímých vojenských akcích, rukopisy zanikaly beze zpráv. Příkladem takového zániku je ztráta značné části panovnické knihovny. Při různých násilných akcích uvnitř Prahy docházelo k velkým škodám i na knihách kolejí pražské univerzity.⁷³ Zejména událost roku 1422, kdy došlo

---

⁷² STEJSKAL, Karel, VOIT, Petr, *Iluminované rukopisy doby husitské*, Praha 1991, s. 23–24.

⁷³ HLAVÁČEK, *Kodikologie*, s. 37.

na rozkaz pražských konšelů k popravě Jana Želivského, byla zlá. Lid se vzbouřil proti popravě a zaútočil nejen na radnici, ale i na koleje pražské univerzity a domy mistrů. Bylo tehdy zničeno mnoho knih, mistři utekli nebo byli zajati.⁷⁴

Břevnov, jenž v posledních desetiletích 14. století a na počátku dalšího století prožíval svá vrcholná léta a patřil tehdy k nejbohatším a nejpřednějším duchovním ústavům v Českém království,⁷⁵ byl roku 1420 vypálen Tábury. Většina řeholníků s opatem se uchýlila do Broumova, jelikož tamní klášter a opevněné městečko poskytovaly v této neklidné době větší bezpečí.⁷⁶ Klášterní knihovna úplně nezanikla, ale byla rozptýlena do řady českých i zahraničních knihoven.⁷⁷ Poněkud jinak dopadl Strahov. Roku 1420 byl vypleněn husity a poté opuštěn až do roku 1438, kdy se mniši opět vrátili do jeho zdí. V této době byla patrně část knihovního fondu uschována a později se vrátila do knihovny. Na konci 16. století se stal opatem Jan Lohelius. Ten se postaral nejen o obnovu kláštera, ale i jeho knihovny. Zajistil pevný finanční fond k jejímu doplňování. Bohužel na konci třicetileté války byla většina knihovny odvezena Švédy. A tak začalo opět nové budování. Knihovna rostla v průběhu staletí nejen nákupy, ale i dary a odkazy významných osob.⁷⁸

Zbraslavi se stala osudnou poloha poblíž Prahy. Husity byla zpustošena a vypálena. Opat s mnichy se po několika letech vrátil, ale došlo pouze k obnovení prozatímní používání. Třicetiletá válka poté způsobila úplné zničení starého kláštera.⁷⁹

Přesto by bylo chybou vnímat období husitství jako totální útlum knižní kultury. Za revoluce byly zároveň knihy šířeny jako součást osobního vlastnictví do širších vrstev společnosti, a to hlavně mezi nižší šlechtu a husitské měšťanstvo. Rozšiřují se také knihovní celky vedoucích intelektuálů husitské strany. Husitská revoluce nebyla pouze

---

⁷⁴ TOMEK, Václav Vladivoj, *Děje university pražské*, Praha 1849, s. 263.

⁷⁵ BLAŽÍČEK, O. J. a spol., *Klášter v Břevnově*, Praha 1944, s. 7.

⁷⁶ VILÍMKOVÁ, Milada, PREISS, Pavel, *Ve znamení břevna a růží. Historický, kulturní a umělecký odkaz benediktinského opatství v Břevnově*, Praha 1989, s. 43.

⁷⁷ Dostupné na:

https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Knihovna_benediktinsk%C3%A9ho_kl%C3%A1tera_v_B%C5%99evnov%C4%9B [cit. 2021-07-14].

⁷⁸ KNEIDL a kol., *Strahovská knihovna*, s. 12, 16. V dnešní době obsahují knižní sbírky kolem 200 000 svazků. Podstatnou část fondů tvoří staré tisky, dále jsou zde i prvotisky a rukopisy (dostupné na: <https://www.strahovskyklaster.cz/knihovni-fondy> [cit. 2021-07-16]). Právě sbírka rukopisů je velmi významná. Mezi nejstarší patří např. Strahovský evangeliář z poloviny 9. století (iluminační výzdoba z konce 10. století). Dále jsou zde významné biblické překlady nebo dílo Jana Husa. Zastoupena jsou i díla lékařská, rostlinopisná, filozofická a právnická (KNEIDL a kol., *Strahovská knihovna*, s. 19).

⁷⁹ NOVOTNÝ, s. 9–10.

bojem se zbraněmi, ale i ideovým bojem. Na to reagovaly i knihovny, které tyto produkty uchovávaly jako aktuální hodnoty, a to ať šlo o díla protihusitská nebo práce husitské. Bylo to období, ve kterém převažovaly rukopisy čistě užitkové (navazuje tak na předchozí činnost pražské univerzity). V době těsně pohusitské došlo k založení nových kolejí. Zde stojí za zmínku Rečkova kolej.⁸⁰ Ta měla podle seznamu z počátku 2. poloviny 15. století v majetku přibližně 785 kodexů, což je na tu dobu a s ohledem na datum založení (1438) velký úspěch.⁸¹

Od poloviny 15. století je nutné vývoj českomoravského knihovnictví sledovat ve dvou liniích. Na Moravě pokračoval vývoj bez výraznějšího přerušení. Nejvýznamnějším střediskem byla stále olomoucká kapitula, rozšiřována průběhem doby o důležité a všelijak specializované sbírky jejích kanovníků a olomouckých biskupů. Od poloviny 15. století se v těchto sbírkách stále více prosazovaly nové humanistické proudy. Dále zde byl např. dolanský kartuziánský klášter, který si kladl za cíl hlavně polemiku s husitskými názory. V Čechách byla mezi předními stále knihovna pražské kapituly. Dlouhá léta sídlila mimo Prahu a byla také doplňována dary svých členů. Také zde se později objevují plně humanistické soubory, přinášejí dokonce tištěné knihy. Významným katolickým kulturním střediskem byly též jižní Čechy. V Českém Krumlovu byla nejen starší minoritská a kaplanská knihovna, ale nově zde vznikla i knihovna prelátská při kostele sv. Víta. Pak zde byla i řada soukromých knihoven humanisticky vzdělaných osob. Klášterní knihovny zůstávaly věrně středověkému duchu.

Jak už bylo zmíněno výše od druhé poloviny 15. století proniká humanismus do osobních knihoven. V tomto směru měl významné postavení Jan z Rabštejna.⁸² Jeho knihovna obsahovala hlavně spisy italských humanistů a právníků, dále díla antických klasiků. Většina jeho knih je proto italské provenience. Knihovna se v úplnosti zachovala v hornorakouském klášteře Drkolná.⁸³ Dále můžeme zmínit knihovnu Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, která patřila k předním i v mezinárodním měřítku. Počátky pronikání humanismu lze též sledovat i v knihovnách husitských osobností, např.

---

⁸⁰ HLAVÁČEK, *Kodikologie*, s. 37–38.

⁸¹ HLAVÁČEK, Ivan, *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích*, Praha 1966, s. 129.

⁸² HLAVÁČEK, *Kodikologie*, s. 38.

⁸³ ŠMAHEL, František, *Dovršení humanismu v době poděbradské. Jan z Rabštejna*. In: *Rozpravy Československé akademie věd. Řada společenských věd* 73, 1963, 6, s. 81.

u Šimona ze Slaného.⁸⁴ Sám byl literárně činný, bohužel se nám ale z jeho děl dochovaly jen fragmenty. Nejvíce lze litovat ztráty jeho *Chronicae annotationes*, které měly zahrnovat léta 1417–1473 (byla by zde tedy obsažena vláda Jiřího z Poděbrad).⁸⁵ Tato ztráta je o to tíživější, že šlo zřejmě o sepsání dějin v humanistickém duchu. Intenzivněji se ale humanismus v českých zemích objevuje až v době knihtisku.

Z městských knihoven byla zatím zmíněna pouze staroměstská pražská. Musíme ale předpokládat, že už před polovinou 15. století vznikaly další, a to především v královských městech. Ty ale téměř beze stopy zanikly během protireformace (skoro jediné jejich pozůstatky jsou zmínky v korespondenci Kašpara Nydbrucka s jeho českými kolegy).⁸⁶

2.5 Francouzské a anglické knihovny a kláštery

Z anglosaských knihoven se nám bohužel nedochovaly žádné katalogy. Přesto víme, že roku 596 se do Anglie dostaly první knihy z Říma. Ten poté zásoboval Anglii knihami po další dvě století. Rukopisy z tohoto centra křesťanství obdržela např. Gertruda z Nivelles nebo opat Wandrille.⁸⁷

Klášter Canterbury byl založen sv. Augustinem kolem roku 598. Díky tomu je jedním z nejstarších klášterů v Anglii. Byl postaven na znamení úspěchu evangelické mise vyslané papežem Řehořem I. Velikým. Ta měla znovuzavést křesťanství na jihu Anglie.⁸⁸ Město Canterbury, u kterého klášter vznikl, leželo v království Kent, jež nebylo výpravou vybráno náhodou – král Ethelbert byl tehdy jedním z nejmocnějších mužů Anglie a jeho manželka, francká princezna Berta, byla křesťankou. Klášter se rychle stal důležitým centrem vzdělanosti a mniši sem jezdili studovat i z velkých dálek.⁸⁹ Navíc po nějakou dobu sloužil jako pohřebiště králů Kentu a arcibiskupů z Canterbury.⁹⁰ Roku 602

---

⁸⁴ HLAVÁČEK, *Kodikologie*, s. 38.

⁸⁵ ŠMAHEL, František, *Humanismus v literatuře*. In: *Rozpravy Československé akademie věd. Řada společenských věd* 73, 1963, 6, s. 44.

⁸⁶ HLAVÁČEK, *Kodikologie*, s. 38–39.

⁸⁷ THOMPSON, James Westfall, *The Medieval Library*, New York 1923, s. 107.

⁸⁸ ROEBUCK, Judith, *St Augustine's Abbey*, Great Britain 1997, s. 1.

⁸⁹ Dostupné na: <https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/st-augustines-abbey/history-and-stories/history/> [cit. 2021-08-03].

⁹⁰ ROEBUCK, s. 1.

byla založena canterburská katedrála věnovaná Ježíši Kristovi.⁹¹ Prvním arcibiskupem z Canterbury se stal právě Augustinus.⁹²

V 7. století v Anglii působil Benedict Biscop, který byl vzdělán v zahraničí a přinesl tak do Anglie kontinentální myšlenky a vlivy. Byl také největším knihovníkem této země před dobytím Normany. Za svůj život podnikl celkem pět cest do Říma, odkud přivezl mnoho knih. Ty se staly součástí knihovny kláštera sv. Petra ve Wearmouth, kde byl opatem. Po jeho smrti se stal novým opatem Ceolfrid, který již předtím vedl sesterský klášter sv. Pavla v Jarrow (nově byl tedy opatem obou klášterů). Ceolfrid pokračoval v rozvoji knihovny a skriptoria. O knihovně těchto klášterů není mnoho informací, ale zachoval se nám rukopis *Codex Amiatinus*, který je dnes nejstarším dochovaným kompletním rukopisem křesťanské bible. Tato knihovna ale nebyla jedinou, která získávala nové přírůstky.⁹³

Na konci 7. století se stal opatem kláštera v Canterbury Hadrian, který byl učeným člověkem a znal posvátné spisy v latině a řečtině. V té době byl canterburským arcibiskupem Theodor. Právě tyto dva učenci se pravděpodobně zasloužili o velké přírůstky do knihovny kláštera. Dostalo se do ní mnoho knih s novými poznatky nejen pro Canterbury, ale i pro britské ostrovy. Co se týče Theodorovy soukromé knihovny, byla s největší pravděpodobností zničena během dánských nájezdů. Dochovalo se z ní jen několik knih.

Na přelomu 7. a 8. století vládl v království Northumbrie král Aldfrith. Ten byl prvním vlastníkem soukromé knihovny na Britských ostrovech. Také byl patronem northumbrijských básníků a sám pravděpodobně básníkem irské školy. Dalším panovníkem, který měl v této době soukromou knihovnu byl král Mercie.⁹⁴

Během vikingských nájezdů⁹⁵ došlo k vyplenění skoro všech anglických klášterů, včetně Yorku a Canterbury. Osudy knihoven nelze pořádně vysledovat. Většina rukopisů pravděpodobně shořela společně s budovami, v kterých byly uloženy. Velkolepější

---

⁹¹ KEATES, Jonathan, *Canterbury Cathedral*, London 1994, s. 8.

⁹² Dostupné na: <https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/st-augustines-abbey/history-and-stories/who-was-st-augustine/> [cit. 2021-08-03].

⁹³ THOMPSON, s. 109–110.

⁹⁴ Tamtéž, s. 113, 115–117.

⁹⁵ Probíhaly od konce 8. století až do 10. století. (MORGAN, Kenneth Owen, *Dějiny Británie*, Praha 1999, s. 77–82.)

kodexy byly bezpochyby odneseny jako kořist. Alespoň na jihu a jihozápadě se v několika případech zachovaly celé knihovny.

V 8. století povzbudil příklad irských mnichů anglické mnichy a ti začali také posílat misie na kontinent. Tak došlo k přenesení staré anglické benediktinské tradice učení zpět na kontinent. Právě kombinace irské a anglické intelektuální tradice a aktivity umožnily karolínskou renesanci.⁹⁶

Pokud se podíváme na Galii (už součást Francké říše), bylo zde na počátku 7. století jen málo klášterů (výjimkou byl jih země). Dokonce i „knihovny“ u katedrál v Remeši a Tours obsahovaly pouze malé knižní soubory.⁹⁷ Za Karla Velikého došlo k rozšíření Francké říše. Z toho důvodu byla potřeba reorganizace uvnitř státu. Tato reorganizace se netýkala jen zákonodárství, ale i kultury a vzdělanosti obyvatel. Např. se rozvíjelo písemnictví nebo bylo vytvořeno nové písmo pro jednodušší domluvu jednotlivých evropských zemí.⁹⁸ Sám Karel Veliký měl v Cáchách vlastní knihovnu, v níž soustřeďoval nejdůležitější literární díla jeho doby. Nebyla zde jen biblická a liturgická díla, ale např. i germánské hrdinské písně nebo sbírky práva. Knihovna byla ještě doplňována za vlády Ludvíka Pobožného a Karla Holého, poté ale její stopy mizí.⁹⁹ Docházelo také k soustavnější ochraně antické literatury. Díky tomu je většina z toho, co se dochovalo do té doby, známo i dnes. Zároveň byla např. i sbírána a písemně fixována ústní tradice.¹⁰⁰

V polovině 10. století začaly pokusy o reformu anglického mnišství podle řehole sv. Benedikta. Jedním z klíčových reformátorů byl Dunstan, opat z Glastonbury, pozdější arcibiskup z Canterbury. Velmi ctil Augustina, a tak v roce 978 změnil zasvěcení hlavního kostela sv. Petra a sv. Pavla. Nově zahrnovalo i sv. Augustina. Od té doby byl klášter znám jako opatství svatého Augustina.

Jako mnoho jiných klášterů, i ten v Canterbury trpěl během nájezdů Dánů. V roce 1011 byl přepaden, opat Aelfmaere byl zajat a držen jako rukojmí. Situace se zlepšila po

---

⁹⁶ THOMPSON, s. 53, 119.

⁹⁷ THOMPSON, s. 25–26.

⁹⁸ DELOUCHE, Frédéric, *Dějiny Evropy*, Praha 1995, s. 109.

⁹⁹ KNEIDL, *Historie knihy*, s. 43.

¹⁰⁰ HLAVÁČEK, *Kodikologie*, s. 27.

korunovaci dánského uchvatitele Knuta králem. Ten udělil klášteru nová privilegia a nechal sem převést z Minster-in-Thanet ostatky sv. Mildred, čímž stoupla jeho prestiž.¹⁰¹

V roce 910 byl založen klášter Cluny vévodou Vilémem I. Akvitánským. Jednalo se o benediktinský klášter, který podléhal pouze autoritě papeže. Kladl se v něm důraz na nezávislost na laické kontrole, praktikoval propracovanou rutinu liturgické modlitby a stavěl se proti svatokupectví.¹⁰² Navracel se tak ke klášterním tradicím předchozích století – míru, samotě, modlitbě a práci.¹⁰³ Tuto reformu napodobovaly i jiné kláštery, a tak v západní Evropě vznikla síť klášterů spadajících pod jurisdikci kláštera Cluny.¹⁰⁴ Prvním opatem se stal z ustanovení Viléma Bernon, další opaty si už mohli mniši volit svobodně.¹⁰⁵ S Bernonem přišlo do kláštera šest mnichů z kláštera Baume-les-Messieurs a šest mnichů z Gigny.¹⁰⁶

První jednoznačná zmínka o klášterní knihovně pochází přibližně z roku 945, kdy byl mnich Majolus jmenován knihovníkem. Když se poté stal Majolus opatem (965–994) rozšířil knihovnu o mnoho rukopisů, opsaných mnichy.

Když ve Francii propukly občanské války a došlo k invazím Norů, karolínská renesance skončila. Co hůře, byly zničeny rukopisy v mnoha klášterních knihovnách, např. v provincii Gaskoňsko proto nemáme informace o církevní historii téměř po dobu 150 let.

Navzdory všeobecné katastrofě některé knihy a vzdělanost přežily. V 10. století se centrem intelektuality pro Francii stala severovýchodní část země. Zde se myšlenky karolínské renesance zachovaly, a to hlavně ve městech Remeš, Paříž a Auxerre. K tomu došlo částečně díky tomu, že tato města odolala dobytí a plnění Nory. Důležitější ale bylo, že vzdělávání a učení zde bez přerušení a kontinuálně pokračovaly až do vzestupu pařížské univerzity. V této části země byla vybudována knihovna v Beauvais, která byla

---

¹⁰¹ Dostupné na: <https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/st-augustines-abbey/history-and-stories/history/> [cit. 2021-08-08].

¹⁰² Dostupné na: <https://www.britannica.com/place/France/Religious-and-cultural-life#ref464615> [cit. 2021-08-01].

¹⁰³ Dostupné na: <https://www.khanacademy.org/humanities/medieval-world/romanesque-art/romanesque-art-in-france/a/cluny-abbey> [cit. 2021-08-01].

¹⁰⁴ Dostupné na: <https://www.britannica.com/topic/Benedictines#ref289748> [cit. 2021-08-01].

¹⁰⁵ SMITH, Lucy Margaret, *The early history of the monastery of Cluny*, London 1920, s. 12.

¹⁰⁶ KRÜGER, Kristina, *Řády a kláštery. 2000 let křesťanského umění a kultury*, Praha 2008, s. 75.

považována za nejbohatší biskupskou knihovnu, co se týče počtu knih. Její základy jsou připisovány biskupovi Rogeru I. z Chappagne.¹⁰⁷

V severní Francii uniklo pustošení Norů pouze Burgundsko. Do města Dijon bylo během invazí odvezeno mnoho knih z okolních klášterů, protože mělo lepší opevnění. Na přelomu 10. a 11. století se stal opatem kláštera sv. Benigna v Dijonu Vilém, který okamžitě začal rozšiřovat klášterní knihovnu. Z tohoto období se dochovalo šestnáct kodexů. Navíc je pravděpodobné, že klášter udržoval časté kontakty s dalšími klášterními knihovnami, dokonce je možné, že si tyto kláštery odtud půjčovaly knihy.¹⁰⁸

Opatem kláštera Cluny byl v 2. polovině 11. století Hugo de Semur. Pod jeho vedením dosáhl klášter svého mocenského vrcholu a byl uznáván jako duchovní centrum západního křesťanství.¹⁰⁹ V této době byla také v klášteře stavěna románská bazilika sv. Petra a sv. Pavla, která byla až do přestavby baziliky sv. Petra v Římě největším křesťanským kostelem.¹¹⁰ Právě mniši vysílání z Cluny do celé Evropy se zasloužili o rozšíření románského stylu.¹¹¹

Po Hugovi se stal opatem Ponce z Melguil. Ten nejen, že dokončoval stavbu basiliky, ale nechal stavět i v přidružených kláštorech, a navíc vedl nákladný život. To všechno nakonec vedlo k jeho odchodu z pozice.¹¹² Nový opat Petr, zvaný Ctihodný, svými duchovními, intelektuálními a finančními reformami vrátil klášter na jeho elitní místo mezi náboženskými institucemi Evropy.¹¹³

Kolem roku 1000 předčily ve Francii katedrální školy školy klášterní a začaly tak vynikat i katedrální knihovny. Zde rozhodně nejvýznamnější postavení zastávaly katedrály v Remeši nebo Chartres.¹¹⁴

Během dobytí Anglie Normany došlo ke zničení jen mála knih. Naopak angličtí mniši byli Normany považováni za barbarské a tupé. Vilém I. Dobyvatel tak jmenoval

---

¹⁰⁷ THOMPSON, s. 222–224, 251.

¹⁰⁸ THOMPSON, s. 232–233.

¹⁰⁹ Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/Saint-Hugh-of-Cluny#ref262314> [cit. 2021-08-01].

¹¹⁰ Dostupné na: <https://www.britannica.com/place/Cluny-France> [cit. 2021-08-01].

¹¹¹ MATĚJČEK, Antonín, *Dějepis umění. Díl druhý, umění středního věku*, Praha 1924, s. 41.

¹¹² Dostupné na: http://pvh.ff.cuni.cz/exkurze07/referaty/zlesakova_opatstvi_cluny.pdf [cit. 2021-08-01].

¹¹³ Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/Peter-the-Venerable#ref280794> [cit. 2021-08-01].

¹¹⁴ THOMPSON, s. 232–233.

opaty klášterů mnichy normandského původu. Ti poté přinesli významné zlepšení stavu duchovenstva.¹¹⁵

Po roce 1066 si mohl klášter Canterbury, na rozdíl od ostatních klášterů, ponechat část svých pozemků a majetku. Poslední anglosaský opat Aethelsige, byl ale vyzván k rezignaci a nahrazen mnichem Scollandem z Normandie.¹¹⁶ O rok později oheň, který se rozšířil městem, nenapravitelně zničil katedrálu i velkou část klášterních budov.¹¹⁷ V tomto požáru shořelo také mnoho knih z klášterní knihovny.¹¹⁸ Roku 1070 se stal prvním normanským arcibiskupem Lanfranc.¹¹⁹ V této době byla zahájena přestavba hlavního kostela i canterburské katedrály v novém románském stylu. Canterbury tak bylo přeměněno na jeden z architektonicky nejpůsobivějších klášterů severně od Alp.¹²⁰ Protože byl Lanfranc vzdělaným učencem, byla pravděpodobně organizace knihovny jednou z jeho prvních starostí. Z Normandie si přinesl konkrétní předpisy pro půjčování knih duchovním a určil v katedrále zvláštní dobu pro studium. Nejsou dochovány žádné doklady o velikosti a obsahu knihovny v Lanfrancově době, ale je pravděpodobné, že knihovna za jeho úřadování velmi vzrostla. O činnosti dalšího arcibiskupa, Anselma, také nemáme údaje, ale zřejmě pokračoval v Lanfrancově díle. Až z konce 12. století, kdy byl arcibiskupem Tomáš Becket, se dochoval útržkovitý katalog, který uvádí asi 200 svazků. Zároveň měl svoji knihovnu i klášter. Ta konkurovala knihovně canterburské katedrály, v některých ohledech ji i předčila. Hlavně si udržela svoji intelektuální a církevní slávu. Bohužel při požáru, který vypukl roku 1168, shořela většina tehdejších knih. Dochovala se tak pouze jedna kniha ze 7. století a několik svazků ze století desátého.¹²¹

Katedrála v Rochesteru byla svým datem založení stará skoro stejně jako canterburská katedrála. Po příchodu Normanů z ní byla skoro ruina, a proto došlo k její přestavbě. Budování knihovny ale začalo až za biskupa Ernulpha na počátku 12. století. Jeho významným počinem je vytvoření katalogu knihovny, který je pozoruhodný svým

---

¹¹⁵ Tamtéž, s. 267–268.

¹¹⁶ Dostupné na: <https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/st-augustines-abbey/history-and-stories/history/> [cit. 2021-08-08].

¹¹⁷ KEATES, s. 8.

¹¹⁸ THOMPSON, s. 269.

¹¹⁹ KEATES, s. 8.

¹²⁰ Dostupné na: <https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/st-augustines-abbey/history-and-stories/history/> [cit. 2021-08-08].

¹²¹ THOMPSON, s. 269–271.

raným datem. Je také důkazem vlivu normanských mnichů na oživení vzdělávání. Katalog ale postrádá informace o klasických dílech. V tomto ohledu už je úplnější katalog z roku 1202, který obsahuje 280 svazků.

Z opatství v St. Albans se nedochovaly žádné záznamy podle kterých by šlo přesněji posoudit rozsah jeho knihovny. Víme ale, že od prvního normanského opata, Pavla z Caen až do poloviny 15. století, byli téměř všichni opati učenými muži a bibliofily. Proto je pravděpodobné, že knihovna dosahovala vysoké úrovně. Právě opat Pavel založil v opatství skriptorium a následující opati ho poté udržovali v chodu.¹²²

První dochovaný katalog klášterní knihovny v Cluny pochází z poloviny 12. století. Tento seznam uvádí 570 děl. Za opata Iva byl vytvořen dodatečný seznam nově opsaných 52 knih, obsahující především bible a misály. Právě opisování rukopisů bylo jednou z nejdůležitějších činností kláštera. A to dokonce až tak, že písaři byli omluveni z části svých náboženských povinností. Tyto dochované katalogy ale nemohou poskytnout pravdivý obraz knihovní sbírky tak velkého kláštera. Delisle prokázal, že katalog z poloviny 13. století, který se ale nedochoval, musel obsahovat seznam něco kolem osmnácti set děl.¹²³

První univerzita na francouzské půdě vznikla v Paříži. Na rozdíl od boloňské univerzity soustředící se na právo, pařížská byla proslulá teologií. Proto také rychle ovládla intelektuální život křesťanství a začala přitahovat studenty z celé Evropy. Díky tomu se stala knihovna koleje Sorbonna nejbohatší v Evropě. V roce 1290 už obsahovala něco málo přes tisíc knih.¹²⁴

V Oxfordu jsou první doložené doklady o probíhající výuce z roku 1096. K rychlému růstu univerzity ale došlo až poté, co král Jindřich II. Plantagenet zakázal v roce 1167 navštěvovat studentům z Anglie univerzitu v Paříži a podnítil tak růst domácího vzdělání.¹²⁵ Univerzitní knihovna se rychle dostala do čela anglických knihoven. Od samého počátku zde byly knihovny kolejí ve stínu ústřední sbírky.¹²⁶ V roce 1209 propukly neshody mezi měšťany v Oxfordu a zaměstnanci univerzity. Proto

---

¹²² THOMPSON, s. 278–279, 282–283.

¹²³ Tamtéž, s. 225–226.

¹²⁴ LERNER, Frederick Andrew, *Libraries through the ages*, New York 1999, s. 35, 37.

¹²⁵ Dostupné na: <https://www.stoplusjednicka.cz/dejiny-evropskeho-vzdelani-pet-nejstarsich-univerzit> [cit. 2021-07-27].

¹²⁶ KNEIDL, *Historie knihy*, s. 44.

se část učenců přesunulo do Cambridge. Začali zde také vyučovat, ale až o 17 let později bylo ve městě dostatek učenců na založení univerzity.¹²⁷ Oxfordu tak vznikla vzdělávací alternativa a začala legendární rivalita mezi těmito univerzitami, která přetrvává dodnes.¹²⁸ I v Cambridge vznikla knihovna, byla ale menší než oxfordská. Nejvýznamnější byla knihovna koleje Paterhouse.¹²⁹

Postupně se mniši v klášteře Cluny odklonili od benediktinské zásady manuální práce k obřadnosti a okázalosti, a klášter tak začal pozbývat své výlučné postavení. Od 13. století se objevovaly pokusy o reformaci bratrstva, ale všechny ztroskotaly na odporu mnichů. Ve 14. století začal clunyjského opata stále častěji jmenovat papež, jelikož mniši se nebyli schopni dohodnout a stávalo se, že několik let v klášteře panovalo bezvládní.

Náboženské války probíhající ve Francii v 16. století klášter ještě více oslabily a konečnou pro něj byla Velká francouzská revoluce. Roku 1793 došlo k vyplenění Cluny a vybavení bylo rozbito nebo rozkradeno. Nejhorší je, že písemné prameny nashromážděné za téměř 900 let existence kláštera byly při tomto plenění zničeny.¹³⁰

Během 13. a 14. století docházelo k dalším přestavbám kláštera v Canterbury, např. svatyně sv. Augustina, refektáře nebo kapituly. Pro převora vznikly oddělené místnosti, ke kostelu byly přistavěny další kaple. Také byly přebudovány stavby kolem ambitu.¹³¹ V 13. století jsou navíc doloženy četné dary klášterní knihovně od opatů, převorů a mnichů.¹³² Přestože v 15. století kvůli značným dluhům stavební práce zpomalily, knihovna se dále rozrůstala.¹³³ Na konci 15. století byl vypracován jediný existující katalog. Ten obsahoval přes 1 800 svazků. V této době se stal převorem katedrály William Tilley ze Selling. Ten získal během svých cest do Itálie mnoho řeckých knih, které přinesl právě do Canterbury. Z něj se tak stalo první centrum řeckého učení v renesanci.¹³⁴

---

¹²⁷ Dostupné na: <https://www.cam.ac.uk/about-the-university/history/early-records> [cit. 2021-07-27].

¹²⁸ Dostupné na: <https://www.stoplusjednicka.cz/dejiny-evropskeho-vzdelani-pet-nejstarsich-univerzit> [cit. 2021-07-27].

¹²⁹ KNEIDL, *Historie knihy*, s. 44.

¹³⁰ Dostupné na: http://pvh.ff.cuni.cz/exkurze07/referaty/zlesakova_opatstvi_cluny.pdf [cit. 2021-08-01].

¹³¹ ROEBUCK, s. 10.

¹³² THOMPSON, s. 271.

¹³³ ROEBUCK, s. 10.

¹³⁴ THOMPSON, s. 269–275, 411.

Největším rozdílem mezi knihovnou kláštera v Canterbury a knihovnou canterburské katedrály je významnost vědeckých knih. V klášterní knihovně se objevují speciální záhlaví pro lékařské, matematické, alchymické a astronomické práce, zatímco v katedrále měla speciální klasifikaci pouze aritmetika. Díla Roberta Grosseteste a Rogera Bacona se v katedrální knihovně vůbec neobjevovaly, zatímco v knihovně kláštera ano.¹³⁵

V roce 1535 se král Jindřich VIII. rozešel s Římem a prohlásil se hlavou anglikánské církve. Do roku 1540 tak došlo k rozpuštění všech klášterů. Canterbury bylo zrušeno roku 1538. Několik budov kláštera se rychle proměnilo v trosky, zničeny byly hrobky anglosaských králů zde uložených. Došlo také k rozptýlení knihovny. Dochovalo se z ní pouze 283 svazků.¹³⁶ O rok později přeměnil král některé budovy v královskou rezidenci v přípravě na příjezd nové královny. Toto místo také zapadalo do systému zřizování zastávek pro krále na cestách mezi Londýnem a přístavy v Cinque.¹³⁷ Nicméně klášter nikdy nezískal označení královského sídla a roku 1564 byl přenechán šlechtě.¹³⁸

Ve 13. století stoupl zájem panovníků a šlechty o literaturu a začaly tak vznikat šlechtické knihovny. Prvním sběratel z vlastního zájmu byl ve Francii král Ludvík IX.¹³⁹ Ten během své cesty v zahraničí slyšel o sultánovi Turků, který vytvořil soukromou knihovnu obsahující knihy týkající se náboženství a filosofie Východu. Po svém návratu do Francie Ludvík IX. napodobil jeho příklad a postavil knihovnu ve své kapli. Často zde sám pak studoval a umožňoval sem přístup i svému okolí.¹⁴⁰

V Anglii nebylo bibliofilství v královské rodině tak rozvinuté jako ve Francii. Přesto zde byli ve 13. století učenci, kteří měli významný vliv na rozvoj intelektuálního života v zemi. Sem patří lincolnský biskup Robert Grosseteste. Je jediným známým člověkem v západní Evropě, který měl ve 13. století znalosti řecké a byzantské klasické

---

¹³⁵ THOMPSON, s. 276.

¹³⁶ Dostupné na: <https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/st-augustines-abbey/history-and-stories/history/> [cit. 2021-08-08].

¹³⁷ ROEBUCK, s. 13.

¹³⁸ Dostupné na: <https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/st-augustines-abbey/history-and-stories/history/> [cit. 2021-08-08].

¹³⁹ KNEIDL, s. 45.

¹⁴⁰ PERRY, Frederick, *Saint Louis (Louis IX. of France). The Most Christian King*, New York 1901, s. 280.

literatury. Knihovnu s rukopisy, které za svůj život posbíral odkázal oxfordským františkánům, kteří knihy ale postupně rozptýlili.¹⁴¹

Ve 14. století začaly kláštery v Anglii zaostávat a chátrat. Katedrály, které při sobě měly školy (a tím pádem i vybavenější knihovny), vydržely až do konce středověku. Naopak se ale objevují šlechtici projevující zájem o knihy a učení. Richard de Bury byl bibliofil, mecenáš učení, vychovatel Eduarda III. a durhamský biskup. Jeho dílo *Philobiblon* mělo vštípit duchovenstvu lásku ke knihám a zvýšit jejich snahu učit se. Nesporným důkazem de Buryho zájmu o knihy byla jeho knihovna. Katalog, který si vedl bohužel zmizel. Přesto máme doklady, které tvrdí, že tato knihovna byla největší ze všech dalších biskupských v Anglii. Jako vyslanec Eduarda III. cestoval po kontinentu a často navštěvoval knihovny a získával odtud knihy. Dále se seznámil v Anglii, Francii, Německu a Itálii s mnoha knihkupci, učiteli a soukromými sběrateli jejichž prostřednictvím nabýval další knihy. Bohužel Eduard III. ani jeho vnuk Richard II. neměli výrazné literární zájmy a nezapsali se tak nijak do historie knihoven.¹⁴²

Univerzita v Oxfordu rozšiřovala své knihovny (ať už ústřední nebo jednotlivých kolejí) hlavně dary od významných osob. Pro univerzitní knihovnu byl důležitý dar od Thomase Cobhama. Ten roku 1327 odkázal knihovně své vlastní knihy, a navíc i peníze na stavbu nové místnosti pro uskladnění knih. Knihovna koleje Balliol začala pořádně existovat po daru biskupa Gravesenda roku 1336. O padesát let později už měla kolej dostatečně peněz k zajištění většího počtu knih. Kolej Merton byla založena v 2. polovině 13. století. Knihovna koleje byla velmi rozsáhlá, přičemž nejvýznamnější byl dar od Williama Reda, který po své smrti roku 1382 odkázal koleji cca 370 rukopisů s patrným humanistickým zaměřením. Podobný vývoj lze sledovat i u ostatních oxfordských kolejí.¹⁴³

Sbírka knih Ludvíka IX. ještě nevytvořila základy knihovny francouzských králů, protože po jeho smrti byla rozdělena klášterům. Bibliofilie však na dvoře zakořenila a ten od konce 13. století zaměstnával mnoho významných francouzských iluminátorů.¹⁴⁴ Filip IV. po sobě zanechal tucet rukopisů, jeho nástupce Ludvík X. měl pravděpodobně

---

¹⁴¹ THOMPSON, s. 285–286.

¹⁴² Tamtéž, s. 373, 383–386, 401.

¹⁴³ Tamtéž, s. 390, 393, 395.

¹⁴⁴ KRÁSA, *Václav IV.*, s. 2.

35 francouzských svazků. Významnější je ale knihovna jeho ženy Klemencie Uherské, která byla bohatší na počet kodexů. Co se týče Karla IV. tak se nám nedochovaly žádné záznamy o jeho knihách. Opět ale máme povědomí o knihovně jeho ženy Jany z Évreux, která obsahovala i většinu francouzských rukopisů z knihovny Klemencie Uherské. Ani Filip VI. neměl svoji knihovnu (zřejmě postrádal literární vkus). Jeho dvě manželky, Jana Burgundská a Blanka Navarrská, knihy sbíraly a vlastnily i některé vzácné rukopisy, např. žaltář sv. Aloise.¹⁴⁵

Sběratelská činnost Jana II. byla brzděna probíhající stoletou válkou, ale shromažďoval rukopisy i ve svém zajetí v Anglii, a hlavně podněcoval své okolí k literární činnosti. Významnější v tomto ohledu ale byli jeho synové, kteří patřili mezi čelní postavy velké generace bibliofilů přelomu 14. a 15. století.

Právě Karel V., syn Jana II., je považován za opravdového zakladatele pařížské dvorské knihovny. Byl ztělesněním nového nerytířského typu učeného panovníka. Svůj volný čas věnoval knihám různého zaměření, např. teologickým, lékařským, historickým nebo o právu. Knihovnu nechal uložit na stálém místě v Louvru. Správu nad sbírkou svěřil Gilles Maletovi, který také sepsal roku 1373 první inventář. Na konci Karlova života obsahovala knihovní sbírka kolem tisíce svazků, přičemž se s ní v té době mohla měřit pouze stará knihovna Sorbonny. Seznamy knih v knihovně byly vedeny i po smrti Karla V. a to až do roku 1424. Krátce na to knihovna bohužel zanikla.

Část iluminátorů a písařů, které zaměstnával Karel V., vzal do svých služeb po králově smrti jeho bratr Jan z Berry.¹⁴⁶ Vévodova knihovna se neustále rozšiřovala, ať už nákupy nebo dary a na konci jeho života dosahovala přibližného počtu 300 rukopisů.¹⁴⁷ Tyto rukopisy dosahovaly, díky Janově zálibě v krásnou úpravu a bohatou výzdobu, mimořádné kvality.¹⁴⁸

Francouzští králové vládoucí v 15. století měli pouze menší sbírky knih. Až Ludvík XII., sjednotil královskou „knihovnu“ se slavnou knihovnou založenou jeho dědem Ludvíkem Orleánským a knihovnou milánských vévodů. S ním se knihovna králů stala knihovnou Francie. Sbírkou obsahovala už i tištěné knihy.

---

¹⁴⁵ THOMPSON, s. 415–416.

¹⁴⁶ KRÁSA, *Václav IV.*, s. 2–3, 5.

¹⁴⁷ Dostupné na: <http://www.stavitele-katedral.cz/nejkrasnejsi-stredoveke-rukopisy-ii-%E2%80%93-les-belles-heures-du-duc-de-berry/> [cit. 2021-07-29].

¹⁴⁸ KRÁSA, *Václav IV.*, s. 5.

O soukromých knihovnách ve Francii ve 14. a 15. století zůstalo do dnešních dnů jen málo informací. Většinou se jednalo o menší sbírky, jen zřídka přesahující sto svazků. Můžeme uvést knihovnu Raoula de Clermonta, Gabrielle de la Tour nebo Antoina de Chourses.¹⁴⁹

Co se týče klášterních knihoven, tak mnoho z nich bylo zničeno pustošením stoleté války. I bez přispění války by ale pravděpodobně zanikaly, protože kláštery v celé Evropě chátraly a neměly dostatek financí, aby se mohly o knihovny starat.

Naopak růst knihovny v Sorbonně pokračoval i v posledních dvou stoletích středověku. Od poloviny 13. století do konce století patnáctého byl sepsán seznam téměř dvě stě mecenášů z řad studentů a učitelů univerzity. Už na konci 13. století došlo k rozdělení knihovny na velkou a malou, přičemž v malé byly duplikáty a knihy zřídka používané. Katalog z roku 1338 uvádí 1 722 svazků rozdělených do 59 předmětů.¹⁵⁰

V Burgundsku nechal vévoda Filip II. ke konci 14. století vytvořit knihovnu. Ta poté postupně přešla do majetku dalších vévodů – Jana I., Filipa III. a Karla Smělého. Filip III. tuto knihovnu rozšířil a vytvořil z ní jednu z nejbohatších knihoven své doby – čítala necelých 900 svazků. Na svém dvoře zaměstnával mnoho autorů, kaligrafů a iluminátorů. Také založil bruselské skriptorium.¹⁵¹

V Anglii se na počátku 15. století opět začal Jindřich IV. více zajímat o knihy a učení. Obklopoval se společností učených mužů a byl též mecenášem (např. univerzitní knihovny v Oxfordu). Stejně jako Jan II. i Jindřich IV. dal svým synům nejlepší možné vzdělání. Jeho nejstarší syn Jindřich, pozdější Jindřich V., po něm zdědil zájem o knihy i učení a byl známý jako velmi učený král. Nechal např. založit převorství v Sheen a finanční prostředky na knihy byly vyplaceny z královské pokladnice.

Jeho mladší bratr, Humphrey, vévoda z Gloucesteru byl největším anglickým bibliofilem před vynálezem knihtisku. Během svého života byl nejen horlivým studentem a sběratelem, ale i patronem anglických a italských učenců. Jeho knihovna byla rozšiřována rukopisy z renesanční Itálie, další knihy pravděpodobně získal během svých tažení ve Francii. Většinu knih věnoval Humphrey postupně knihovně v Oxfordu.

---

¹⁴⁹ THOMPSON, s. 434, 440–444.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 414, 438–439.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 428–430.

Jindřich VI. byl mecenášem vzdělání (nechal založit Eton college), ale i milovníkem a sběratelem knih. O jeho knihovně toho bohužel moc známo není. O knihovně krále Eduarda IV. už toho víme více. Ke sbírání knih byl pravděpodobně inspirován během svého exilu v Bruggách. Po svém návratu do Anglie si právě zde nechal napsat a iluminovat mnoho krásných rukopisů. Jeho knihy se týkaly různých témat, většinou ale byly spíš pro zábavu než pro seriózní studium. Vláda Eduarda IV. byla aktivním obdobím psaní na poli náboženství, práva a historie. Angličtí studenti také v této době cestovali do Itálie, díky čemuž došlo v Anglii k oživení řeckých studií a k nástupu rané renesance.¹⁵²

3 Knižní malba ve 14. století u nás a v západní Evropě

Tato kapitola se věnuje převážně knižní malbě v českých zemích, sleduje její vývoj a porovnává ho s vývojem ve Francii a Anglii. Západ Evropy zastával v této oblasti poměrně významné místo¹⁵³ a právě s nástupem gotického umění začala francouzská kulturní expanze do světa.¹⁵⁴

3.1 Česká knižní malba

V první polovině 14. století neexistoval všeobecný český sloh knižní výzdoby. Docházelo ke štěpení produkce na dvě větve, a to na kreslenou ilustraci a malovanou knižní malbu, přičemž první větev dosáhla vyšší úrovně. Zvláštní kapitolu poté tvořila kaligrafická výzdoba. Někdy byla i jediným výzdobným prvkem knihy.¹⁵⁵

Pro počátek 14. století má význam Přemyslovna Kunhuta, abatyše svatojiřského kláštera na Pražském hradě. Nechala pro klášter vytvořit nejen liturgické knihy, ale i knihy, které se týkaly církevní starší i novější literatury (ve smyslu západním). Tyto rukopisy ale neměly malované výzdoby, což bylo pravděpodobně právě nedostatkem vývojové malířské tradice, který jsme mohli kolem roku 1300 sledovat. Přesto ale Kunhuta nechala vytvořit jeden významný iluminovaný rukopis, a to *Pasionál abatyše*

---

¹⁵² THOMPSON, s. 401–406, 408.

¹⁵³ SOUCHAL, Geneviève, CARLI, Enzo, GUDIOL, José, *Gothic painting*, New York 1965, s. 6.

¹⁵⁴ Dostupné na: http://airborn.webz.cz/france.html?fbclid=IwAR35ryZYCQ5cQzztk_9hwE-COC812KKgs7w8TKrrftUrR6hWnF0H2bGcjxk [cit. 2021-08-09].

¹⁵⁵ KAVKA a kol., s. 246.

Kunhuty. Tento kodex je jedním z vrcholných děl gotické malby na české půdě, dokonce svou uměleckou hodnotou převyšuje i úroveň středoevropské tvorby.¹⁵⁶

V letech 1315–1323 již působila iluminátorská dílna, ze které na popud královny Elišky Rejčky vzešly liturgické knihy pro ženský cisterciácký klášter ve Starém Brně. Výzdoba tohoto souboru kodexů vnesla do našeho prostředí poprvé v široké míře nové pojetí západní gotické malované iluminace.¹⁵⁷ Zachovalo se nám osm kodexů a pravděpodobně se jedná o všechny knihy, které klášter od královny dostal. Rukopisy sice tvoří uzavřenou skupinu, ale nelze souhrnně charakterizovat jejich výtvarnou práci jako slohově jednotnou. Přesto v ornamentice všech rukopisů souboru můžeme rozlišit dvě slohové vrstvy, a to rozhodný naturalismus (pojetí rostlinných prvků a motivů jde do nejzazších důsledků vymezených dobou) a schematizující abstrakci.¹⁵⁸

Pro období vlády Karla IV. je charakteristický všestranný kulturní vzestup českých zemí. Docházelo k budování nových staveb s výbornou sochařskou a obrazovou výzdobou, ale i ke skvostnému zdobení knih a drahocenných zlatých předmětů. Karel IV. byl zároveň i nadšeným sběratelem.¹⁵⁹ Za jeho vlády došlo k zintenzivnění styků českých zemí se zbytkem Evropy (hlavně s Francií a Itálií). Byly ve velké míře vyráběny nové knihy. To je spojeno jak se založením pražské univerzity, tak i se zvýšenými nároky na reprezentaci panovnického dvora a církevních institucí. Po roce 1355 se česká knižní malba dostává na přední místo v celoevropském vývoji.¹⁶⁰

Skupina rukopisů kolem *Liber viatiku Jana ze Středy* přináší do českých zemí nový typ skvostně zdobeného dvorského rukopisu. Tyto rukopisy se také nově orientují na umělecky prvořadě vzory a bohatší ikonografii. Můžeme zde vidět inspiraci v italském malířství a pařížské dvorské malbě, zároveň je nepopíratelný i vztah k domácí malbě. Dodnes se nám dochoval jen fragment původně bohatšího souboru, a to je překážkou pro podrobnější výklad geneze nového slohu.

Mistr Viatiku se také podílel na vzniku měkkého světelného slohu české malby šedesátých let. Pro vznik tohoto lokálního slohu knižní malby bylo rozhodující, že nový

---

¹⁵⁶ KVĚT, Jan, *Iluminované rukopisy královny Rejčky. Příspěvek k dějinám české knižní malby ve století XIV.*, Praha 1931, s. 18–19.

¹⁵⁷ KAVKA a kol., s. 246.

¹⁵⁸ KVĚT, s. 33, 39, 128–129.

¹⁵⁹ STEJSKAL, Karel, *Dějiny umění. Umění na dvoře Karla IV.*, Praha 2003, s. 6.

¹⁶⁰ Dostupné na: <http://www.manuscriptorium.com/en/node/28> [cit. 2021-06-29].

figurální sloh byl zároveň provázen i novou variantou ornamentiky. Navíc měl měkký sloh volnější uspořádání a živější rytmus křivek rostlinných stvolů než italské rukopisy, z kterých původně vyšel. Vrcholem tohoto slohu v české knižní malbě byl *Evangeliář Jana z Opavy*.

Činnost malířů kolem Jana ze Středy měla pro českou knižní malbu velký význam, ale neznamená to, že se její vývoj odvíjel jen v jedné linii, vycházející z tohoto zdroje. Už v 60. letech byla knižní malba rozvrstveným širším proudem. Výraznou složku představovalo dílo Mistra Antifonáře z Vorau. Zde byla na první pohled patrná hrubší technika malby a prostší dekorativní systém.¹⁶¹ Zároveň k nám v tomto díle pronikla velice časně vlna nového figurálního slohu, a to západní naturalismus.¹⁶²

7. a 8. desetiletí tvoří přechodné období, které postrádalo výrazné osobnosti, jak mezi malíři, tak mezi objednateli. Hlavním přínosem tohoto období bylo upevnění kontinuity. Nová generace naprosto vědomě navazovala ve svých nejlepších dílech na předstupně z 60. let. Měkký sloh už ale dále nerozvíjela, pouze z něj vytrhovala jednotliviny.¹⁶³ Na konci tohoto období vznikl rytířský román *Willehalm*, který byl jedním z rukopisů Václava IV. Jedná se o bibliofilský skvost, první od dob *Liber viaticu Jana ze Středy*. Toto dílo je výjimečné i tím, že v české knižní malbě byly ilustrace románové látky zcela bez předstupňů. Iluminátor tak neměl pořádně žádnou předlohu.¹⁶⁴ Iluminace navíc nejsou jen pouhou výzdobou, ale i doplněním a rozšířením textu.¹⁶⁵ Významné postavení zde má ornament. Základním prvkem je stále akantový list, který uvedl do české knižní malby Mistr Viatiku. Vzrostla ale jeho hybnost a tvarové bohatství. Dále se k tradici Mistra Viatiku hlásí i jemný filigrán na prvních stránkách kodexu.¹⁶⁶

Právě dvorská knihovna Václava IV., která byla zaměřena na krásné, bohatě iluminované rukopisy, přinesla nový impuls pro vývoj české knižní malby. První dvorské rukopisy nepřekonaly slohovou mnohotvárnost naší knižní malby. Jejich pojítkem zpočátku byly pouze společné emblémy a vegetativní ornamentika bordur. Naopak s příchodem nových malířů různého původu a věku ještě přibýlo individuálních stylových

---

¹⁶¹ KAVKA a kol., s. 247–250.

¹⁶² KRÁSA, *Václav IV.*, s. 108.

¹⁶³ KAVKA a kol., s. 252.

¹⁶⁴ KRÁSA, *Václav IV.*, s. 114.

¹⁶⁵ Dostupné na: <http://www.stavitele-katedral.cz/vaclav-iv-1361-1419-zivot-ceskeho-a-rimskeho-krale-vaclava-iv-9-cast-vaclav-iv-jako-bibliofil-1378-1419/> [cit. 2021-08-09].

¹⁶⁶ KRÁSA, *Václav IV.*, s. 124.

odstínů. Až po roce 1390 se objevily zárodky nové estetiky krásného slohu – lokální, středoevropské varianty dvorské gotiky. Knižní malba je přebírala z plastiky a deskové malby. Toto slohové třibení bylo spojeno se vzestupem úrovně knižní malby před rokem 1400.¹⁶⁷

Za hlavního představitele tohoto krásného slohu byl považován Mistr Hasenburského misálu.¹⁶⁸ V rukopisech, které iluminoval, se uplatňoval princip variací a drobných obměn záhybových motivů, typů i celých kompozic, což bylo typické pro tvůrčí postup krásného slohu. Směřoval k výběru, omezení a jednotě. U krásného slohu došlo v knižní malbě k oslabení epického a dramatického elementu. Těžiště se přesunulo na lyrický výraz postav a na melodickou linii celé figury. Převládaly jinošské a dívčí typy. Právě povznesená slavnostní atmosféra a kult mladosti byly typickými pro tento sloh.¹⁶⁹

Za vlády Václava IV. vznikla také *Bible Václava IV.*, která je proslulá svou okrajovou výzdobou – droleriiemi. U těchto drolerii převládá zábavná funkce umění. Na Václavově dvoře se poté staly organickou součástí malířské výzdoby právě bible. Ty měly vliv i na podobu pozdějších rukopisů, včetně husitských biblí. Vzor krále následovali i jeho dvořané. Mistr knihy Josue, který iluminoval dvousvazkovou *Antverpskou bibli* mincmistra Konráda z Vechty, se v Paříži seznámil s tehdy nejmodernějším uměním tzv. internacionálním slohem a přenesl ho i na naše území.¹⁷⁰ Právě na konci 14. století zesílil vztah českých zemí k francouzské a frankoflámské knižní malbě, jako k jednomu z ohnisek světového vývoje. Prostředníkem vlivu západního umění byl Mistr třeboňského oltáře, který ho pravděpodobně poznal osobně. V knižním prostředí se s prvními nápadnými příznaky francouzské knižní malby setkáváme v *Klementinském sborníku Tomáše ze Štítného*.¹⁷¹

Jedním z charakteristických znaků české knižní malby je velké množství iluminovaných biblí. Jejich počet vzrůstá hlavně na přelomu 14. a 15. století. Vytváří se velké reprezentativní biblické kodexy, bohatě ilustrované v iniciálách a v obrazech na

---

¹⁶⁷ KAVKA a kol., s. 252.

¹⁶⁸ Dostupné na:

[https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Mistr_H%C3%A1zmbursk%C3%A9ho_\(Hasenbursk%C3%A9ho\)_mis%C3%A1lu](https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Mistr_H%C3%A1zmbursk%C3%A9ho_(Hasenbursk%C3%A9ho)_mis%C3%A1lu) [cit. 2021-04-07].

¹⁶⁹ KAVKA a kol., s. 252.

¹⁷⁰ STEJSKAL, Karel, VOIT, Petr, s. 25.

¹⁷¹ KRÁSA, *Václav IV.*, s. 156.

počátku jednotlivých knih. Osobitým projevem české knižní výzdoby jsou pak také ilustrace duchovních sborníků, souborů modliteb nebo třeba morálních traktátů. Naopak skromněji jsou iluminovány romány, kroniky nebo díla antických autorů. Z období před husitskými válkami se dochovalo značné množství náročně zdobených chorálních knih, graduálů aj. Ty dokládají nejen rozkvět chórového zpěvu, ale i nárůst potřeb kapitul a klášterů po skvostné výtvarné výzdobě jejich chrámů.¹⁷²

3.2 Knižní malba v západní Evropě

V době gotiky se začaly projevovat ženy jako mecenášky umění. Dámy vznešené společnosti byly právě těmi, kdo ovlivnil vývoj francouzského miniaturního malířství. Ve 14. století byly významnými objednatelkami např. Jana z Évreux, manželka Karla IV., Johana z Guines a Johana II. Navarská. Významně pak zasáhla do vývoje francouzského umění Mahaut z Artois. Ta nechala při svém dvoře vytvořit uměleckou školu, která byla příbuzná současnému pařížskému umění a z které vzešlo několik významných malířů.

Jelikož tehdejší francouzská kultura těsně souvisela s anglickou, tak se ženy-mecenášky objevily i v Anglii. Zde můžeme zmínit Isabelu Francouzskou, manželku Eduarda II., a Filipu Henegavskou. Jedním z charakteristických rysů anglického miniaturního malířství bylo zobrazování postav klečících donátorů nebo objednatelů, stejně tak hojně používání heraldických štítků.¹⁷³

Na obou stranách Lamanšského průlivu byly pro rukopisy z počátku 14. století charakteristické okrajové iluminace. Objekty těchto iluminací mohly být náboženské nebo světské, často se zde objevovaly populární příběhy, které byly rozděleny do epizod na několika stranách. Bohatým zdrojem těchto scén jsou knihy hodinek a žaltáře vznikající v Nizozemí.¹⁷⁴

Na počátku 14. století také došlo k ústupu nepravidelné lišty v iluminacích a ohraničení tvořenému olistěním nebo dračím ocasem hlavního počátečního písmene vůči úplné konzole tvořené různě zbarvenou lištou zakončenou nahoře a dole sponou nebo

---

¹⁷² KAVKA a kol., s. 246.

¹⁷³ KVĚT, s. 16–17.

¹⁷⁴ BACKHOUSE, Janet, *The illuminated manuscript*, Oxford 1987, s. 48.

větví z břechťanových listů, jejíž hranatý a ostrý vzhled je ukázkou nejvyššího gotického knižního umění. Konzole nebo různě zbarvená lišta iluminace se i přes svoji původní skromnost v polovině století stala velmi ozdobnou, a to díky větší složitosti ve větvení listů břechťanu a zapojení ptáků a dalších předmětů, někdy i groteskních, mezi listy břechťanu. Příkladem tohoto rozvíjení stylu je dochovaná stránka z modlitební knihy vévody z Anjou.

V tomto století také začaly být honosněji iluminovány i jiné knihy než jen bible.¹⁷⁵ Ve Francii se například jednalo o rytířské eposy nebo Velkou francouzskou kroniku.¹⁷⁶ Z toho důvodu došlo k postupné ztrátě symbolismu a obraznosti u miniatur a začaly být více přirozenější a realističtější. U západních iluminátorů došlo k opuštění původního zlatého pozadí miniatur, které přebírali z byzantských děl. Nejdříve přešli k vytváření jemných mozaikových vzorů ze zlata a mnoha dalších barev, poté pozadí tvořilo složité rolování obvykle z dvou nebo tří tónů stejné barvy nebo damaškový vzor ze zlata na bohatě zbarveném podkladu. A nakonec na přelomu 14. a 15. století vznikala pozadí tvořená krajinou nebo architektonickým interiérem.¹⁷⁷

Pozdní fázi gotiky byla internacionální gotika, která se uplatňovala přibližně v letech 1375–1420. Charakteristické je pro ni výrazové sblížení různých uměleckých středisek. Význačná je pro ni záliba v dekorativní stylizaci a rafinované eleganci.¹⁷⁸

3.2.1 Francie

Na konci 13. století vznikla v Paříži dílna Mistra Honoré, která pokračovala ve své činnosti až do prvních desetiletí 14. století. V rukopisech vytvořených v této dílně je patrná koncentrace iluminací v dolním okraji stran, protože iluminátoři zde měli více prostoru k rozvíjení jejich nápadů. Roku 1317 byl v této dílně vyzdoben rukopis o životě svatého Denise. Celostránkové iluminace v tomto kodexu líčí jeho život. Hlavní část obrazů je ve středu kompozice a v pozadí jsou vidět výjevy ze života v Paříži. Každá iluminace je záramována do architektonického ohraničení s vysokými vrcholy.

---

¹⁷⁵ HUMPHREYS, Henry Noel, *The illuminated books of the Middle ages*, London 1849, s. 6.

¹⁷⁶ Dostupné na:

<http://duoppa.ff.cuni.cz/shared/files/prehled%20cz%20sylaby/12%20Goticke%20malirstvi%20a%20socharstvi%20ve%20Francii.pdf> [cit. 2021-07-11].

¹⁷⁷ HUMPHREYS, s. 6–7.

¹⁷⁸ BRADNOVÁ, Hana, *Ilustrovaná encyklopedie*, Praha 1995, s. 511.

Přibližně v letech 1319–1334 stál v čele další významné pařížské dílny Jean Pucelle. Jeho nejlepším dílem je *Kniha hodiněk Jany z Évreux*. Pucelle zde použil monochromní iluminace zvýrazněné pouze trochou zlata a slabým zbarvením. Tato technika poté zůstala ve Francii velmi oblíbenou po celé 14. století. Kompozice jeho iluminací se moc nelišila od kompozic Mistra Honoré, ale jeho modelování a větší charakterizace ukazují na pravděpodobnou inspiraci italskými modely (ale pouze povrchní). Ve dvousvazkovém *Breviáři z Belleville* jsou iluminace prakticky na všech stranách. Mnoho stran je ohraničeno dekorativní bordurou skládající se z úzkých modrých a zlatých stél, obohacených stylizovanými květinami a větvemi se špičatými listy, na kterých občas sedí groteskní postavičky. Bordura neobíhá pouze podél stran, ale i mezi sloupci textu.

Příkladem nejlepší francouzské knižní malby poloviny 14. století je *Bible Jeana de Sy*, kopie Bible historiale, která vznikla roku 1357 pro krále Jana II Dobrého.¹⁷⁹ Mistr této bible přijal styl, který byl v opozici ke stylu dílny Jeana Pucella. Formální elegance iluminací byla odložena stranou ve snaze dosáhnout přesnějšího ztvárnění reality a postavy byly obdařeny osobností a trojrozměrnými obrysy¹⁸⁰ (jsou živé a nápadité s výraznými a dramatickými pohyby rukou). Pro mistra jsou pak charakteristické rozvětvené listnaté stromy a houštiny, měkký styl drapérií, precizní kresba a výrazné modelování (vzor v italské knižní malbě). Do iluminací zařazuje i předměty každodenního života a vykresluje i nejjemnější detaily (knoflíky, hřeby na podkóvách koní). Výzdoba bible zůstala z velké části nedokončena, a tak jsou vidět i jeho pracovní postupy. Na těchto nemalovaných kresbách je ještě více vidět, jak Mistr Bible Jeana de Sy využívá modelování k dosažení náznaku trojrozměrnosti.¹⁸¹ Mnoho jeho iluminací je monochromních, což je jedna z mála věcí, které má společné s Jeanem Pucellem. Jako první ve Francii maloval krajinné pozadí stoupající až k horizontu.

Na konci 14. století si našla výraznější cestu do Francie knižní malba z Itálie a Flander (v rámci internacionální gotiky), ale i přesto si francouzští iluminátoři zachovali

---

¹⁷⁹ BACKHOUSE, s. 56.

¹⁸⁰ PIRANI, Emma Coen, *Gothic illuminated manuscripts*, Feltham 1970, s. 129–130.

¹⁸¹ Dostupné na:

<https://web.archive.org/web/20160815195310/http://machaut.exeter.ac.uk/?q=node%2F2239> [cit. 2021-07-07].

svoji kvalitu a vlastnosti jejich tvorby.¹⁸² Díky politické provázanosti Burgundska s oblastí Nizozemí lze uvažovat o těchto oblastech jako o jednom uměleckém centru.¹⁸³ A právě zde vzniklo tzv. frankoflámské umění, které mělo důležitý smysl pro věcnost. Byl v něm patrný zájem o mnohost přírodních jevů a o jejich konkrétní podobu, o krajinu v obraze, prvky žánru a zátiší. Toto umění vycházelo z nominalistického stanoviska, podle něhož kvalita skutečnosti závisí výlučně na jednotlivostech, tak jak je vnímají naše smysly.¹⁸⁴ V dílech tohoto umění se objevuje i vzdušná perspektiva, která byla obdivována již soudobými renesančními umělci.¹⁸⁵ Nejkrásnějším rukopisem spadajícím do této techniky knižní malby jsou *Krásné hodinky vévody z Berry*, jež vznikly na počátku 15. století. Iluminátory tohoto kodexu byli bratři z Limburka. Jednotlivé strany nejsou zdobeny pouze miniaturami, ale po okrajích listů se pne velké množství zlatých břečťanových lístků. Iniciály jsou provedeny v červené a modré barvě. Barvy v rukopise použité byly celkově velmi kvalitní.¹⁸⁶

3.2.2 Anglie

Na konci 13. století vznikla v Anglii významná iluminátorská dílna v Peterborough. Citové zabarvení a dramaticklost iluminátorů této dílny dodaly elegantním gotickým postavám a dekoraci individuální vzhled. *Peterborough Psalter and Bestiary* obsahuje iluminace inspirované sienskou dílnou, ale interpretované v anglickém stylu.¹⁸⁷ největším dílem této dílny je *Žaltář královny Marie*, jenž je spojován s manželkou krále Eduarda II., Isabelou Francouzskou (pojmenován ale po Marii Tudorovně, která ho vlastnila v 16. století), Jeho vysoké a štíhlé postavy s jemnými

---

¹⁸² PIRANI, s. 130, 136.

¹⁸³ Dostupné na:

<http://duoppa.ff.cuni.cz/shared/files/prehled%20cz%20sylaby/12%20Goticke%20malirstvi%20a%20socharstvi%20ve%20Francii.pdf> [cit. 2021-07-11].

¹⁸⁴ KRÁSA, *Václav IV.*, s. 156.

¹⁸⁵ Dostupné na:

<http://duoppa.ff.cuni.cz/shared/files/prehled%20cz%20sylaby/12%20Goticke%20malirstvi%20a%20socharstvi%20ve%20Francii.pdf> [cit. 2021-07-11].

¹⁸⁶ Dostupné na: <http://www.stavitele-katedral.cz/nejkrasnejsi-stredoveke-rukopisy-ii-%E2%80%93-les-belles-heures-du-duc-de-berry/> [cit. 2021-07-11].

¹⁸⁷ PIRANI, s. 153.

tvářemi a nádherně modelované draperie jsou vytvořeny v tónované kresbě.¹⁸⁸ Navíc se zde snoubí výrazná intenzita s elegantní a harmonickou kompozicí.¹⁸⁹

Během vlády Eduarda III. byly všechny umělecké slohy (architektura, knižní malba, zlatnické dílo, ...) v harmonii, založeny na podobných principech designu a kompozice. Dokonce i kaligrafie přijala ostrý a hranatý vzhled, tak typický pro gotiku. Za jeho vlády vznikla obohacená verze konzole s břechťanovými větvemi, kdy listy a stonky byly zbarveny střídavě modře a červeně, občas odlehčeny bílou a tvary byly protkány s velkou smělostí a zručností.¹⁹⁰

Když si roku 1382 vzal král Richard II. za ženu Annu Lucemburskou, tak pravděpodobně její doprovod obsahoval umělce, možná dokonce přivezla iluminované rukopisy české provenience, které mohly ovlivnit anglické knižní malířství následující doby. Bohužel kvůli ikonoklastickému ničení při rozkolu církve bylo zničeno mnoho iluminovaných rukopisů, takže je nemožné vytvořit relevantní vývojovou linii. Proto toto konstatování zatím zůstává pouze na úrovni teorie.¹⁹¹

Většina anglických iluminátorů pracovala na žaltářích, biblích a misálech. Ale iluminovali i speciální typ kodexů, a to rukopis apokalypsy. V těchto rukopisech je příběh částečně vyprávěn skrze iluminace. Angličtí iluminátoři zde mohli vyjádřit svůj individualismus¹⁹²

Ve 14. století byl také používán styl, jenž vycházel z anglického stylu 10. století, kdy tehdejší ornament, v kterém se prolínaly listy se zlatými pruty, byl nově obnoven květnatějším a pestřejším způsobem.¹⁹³

3.3 Komparace tuzemského a západoevropského vývoje

V českých zemích i ve Francii a Anglii byli hlavními objednateli iluminovaných rukopisů ve 14. století členové panovnické rodiny (ať už přímo králové

---

¹⁸⁸ RICCIARDI, Paola, PANAYOTOTVA, Stella, PEREIRA-PARDO, Lucía, *Illuminators' Materials and Techniques in Fourteenth-Century English Manuscripts*. In: PANAYOTOTVA, Stella, RICCIARDI, Paola (ed.), *Manuscripts in the Making. Art and Science*, Cambridge 2018, s. 49–50.

¹⁸⁹ PIRANI, s. 153.

¹⁹⁰ HUMPHREYS, s. 6.

¹⁹¹ Dostupné na: <http://vaclav-iv-lucembursky-600-let.cz/viewer.php?kat=clanky&id=253> [cit. 2021-07-12].

¹⁹² PIRANI, s. 153.

¹⁹³ HUMPHREYS, s. 7.

nebo jejich chotě). Šlechta, která často napodobovala své panovníky, se též stala významnými objednateli. V Čechách poté ještě rukopisy objednávali i církevní představitelé (nejčastěji biskupové), nebo přímo kláštery a kapituly. O západní Evropě v tomto ohledu nemáme mnoho informací, protože byly při rozkolu církve zničeny případné důkazy, ale je pravděpodobné, že zde objednatelé z řad církve také byli.

Motivací k objednání těchto většinou krásných a bohatě iluminovaných rukopisů byla nejčastěji reprezentace zadavatelů. Často byli i bibliofily, což ovlivňovalo právě jejich zájem o toto knižní umění.¹⁹⁴ V Českých zemích byla dalším důvodem potřeba zvýšit knižní kulturu církevních institucí.

Zatímco ve Francii a Anglii je vývoj v tvorbě iluminovaných rukopisů kontinuální a iluminátoři ve 14. století navazují na techniky ze století předchozích¹⁹⁵, v českých zemích zdomácněl v předchozích stoletích pozdně románský byzantizující sloh. Ten poté bránil proniknutí francouzského gotického umění.¹⁹⁶ Teprve internacionalizace během vlády Karla IV. umožnila výraznější průnik zahraničních technik a pozvednutí našich rukopisů na vyšší úroveň. U některých našich iluminátorů v Karlově době lze dokonce doložit cesty za uměleckým vzděláním do Paříže.¹⁹⁷

4 Nejvýznamnější mecenáši a iluminátoři 14. století v českých zemích

4.1 Mecenáši

Asi nejvýznamnějším mecenáš u nás byl ve 14. století Karel IV. Během jeho vlády došlo ke všestrannému kulturnímu vzestupu českých zemí. Byly budovány nové stavby s výbornou sochařskou a obrazovou výzdobou a skvostně zdobeny knihy a drahocenné zlaté předměty. Karel IV. byl zároveň nadšeným sběratelem, ale i dárcem. Máme např. doloženo, že věnoval různé dary svatovítské katedrále i jiným církevním institucím

---

¹⁹⁴ KRÁSA, Josef, *České iluminované rukopisy 13.-16. století*, Praha 1990, s. 129.

¹⁹⁵ HUMPHREYS, s. 5–7.

¹⁹⁶ SPUNAR, Pavel, *Kultura českého středověku*, Praha 1987, s. 126.

¹⁹⁷ KRÁSA, *Iluminované rukopisy*, s. 129.

v Čechách a v Německu. Císařův vkus byl ovlivněn jak jeho pobytem u francouzského dvora, tak blízkým vztahem s italskými humanisty. Také se zajímal o umění Orientu. To můžeme vidět v rukopisu *Chronica Bohemorum* napsaném právě pro Karla IV. V něm je vyličená cesta slavného cestovatele Giovanniho Marignolli do Číny a Indie, přičemž velká pozornost je v tomto díle věnována právě uměleckým otázkám. Ve své soukromé knihovně měl Karel IV. rukopisy, které odrážely jeho zálibu v exotismu (např. Korán nebo Al-Sufiho hvězdný atlas). Pro svého syna nechal opsat krakovský rukopis Pulkavovy kroniky (sám ji zredigoval a doplnil ještě dva svoje spisy), čímž položil základ jeho pozdější knihovny. Vzácné knihy ale pouze neschraňoval, ale i daroval. Zde máme doklady hlavně o darech francouzskému králi Karlovi V.¹⁹⁸ Jak je tedy patrné za jeho vlády došlo k zintenzivnění styků českých zemí se zbytkem Evropy (hlavně s Francií a Itálií). Také byly ve velké míře vyráběny nové knihy. To je spojeno jak se založením pražské univerzity, tak i se zvýšenými nároky na reprezentaci panovnického dvora a církevních institucí. Po roce 1355 se dokonce česká knižní malba dostala na přední místo v celoevropském vývoji.¹⁹⁹

Mezi další významné mecenáše patřili právě spolupracovníci Karla IV., a to Arnošt z Pardubic a Jan ze Středy. Prvně jmenovaný byl prvním pražským arcibiskupem a orientoval se právě na to, aby církevní instituce byly dostatečně zásobeny knihami a došlo tak ke zvýšení jejich knižní kultury.²⁰⁰ Z toho důvodu platil skupinu písařů, kteří přepisovali knihy náboženské a vzdělávací. Nechal také zbudovat kláštery řádu kanovníků sv. Augustina a pro začátek jim daroval mnoho knih. Společně s Karlem IV. zadal pro potřebu české církve vytvoření sbírky životopisů svatých a světic, kde byly obsaženy životopisy českých světců. Svou pozornost nevěnoval pouze církevním institucím, ale i úrovni vzdělanosti obyvatel. Nejen, že před založením pražské univerzity podporoval Arnošt české studenty, kteří se vzdělávali v zahraničí, ale podílel se i na zisku pozemků právě pro koleje univerzity pražské.²⁰¹ On sám byl ale také majitelem řady knih. Jan ze Středy byl dlouholetým dvorským kancléřem Karla IV. a též biskupem

---

¹⁹⁸ STEJSKAL, Karel, s. 6, 86, 90, 92, 97–98.

¹⁹⁹ Dostupné na: <http://www.manuscriptorium.com/en/node/28> [cit. 2021-06-29].

²⁰⁰ CEJPEK a kol., *Dějiny*, s. 93.

²⁰¹ SAHULA, Jiří, *Arnošt z Pardubic*, Hradec Králové 1913, s. 51–53, 56.

litomyšlským, olomouckým a vřatıslavským.²⁰² Āetl klasickou, ale i tehdy „modernı“ literaturu, shromařřoval knihy a psal si s evropskřmi intelektuály, např. Francescem Petrarcou.²⁰³ Během svě návštěvy Itálie s nım prohloubil vztahy a po návratu se zaslouřil o rozvoj dvorského humanismu. On sám měl vybranou protohumanistickou knihovnu, která zřejmě obsahovala první exempláře Dantovřch děl na sever od Alp a řůzné antické autory. Knihovnu zčásti odkázal malostranskřm augustinıánřm-poustevnıkřm. Zapsal se ale i do knihovního podvědomı, a to svřm osobním zanıcenım a literární aktivitou – byl překladaelem řůznřch děl duchovní literatury a autorem několicı rukopısř.²⁰⁴

Posledním vřznamnřm mecenášem, kterému se bude tato kapitola vřnovat je Václav IV. Václavova bibliofilie zřejmě vycházela přávě z působení Jana ze Středy. Zajımal se o přirodnı vřdy a byl přıznivcem dobového romantického kultu rytıřstvı.²⁰⁵ I přesto, že za jeho vlády dořlo k poklesu prestiže vladařského majestátu a úpadku jeho vlivu v Řıši, Praha zřstala nadále jedním z nejpřednějšıch kulturnıch a uměleckřch středisek Evropy. Prazské umění tak bylo pro velkou část evropského kontinentu stále velkřm vzorem, stejně jako v době Karla IV.²⁰⁶ Bohužel vznik a řůst královské knihovny nenı v dobovřch pramenech doložen řádnou zprávou. Je pravděpodobně, že při králově řastém střıdání mıst pobytu cestovaly z počátku některé kodexy s králem. Až v posledních letech, kdy se knihovna rozrostla, ji přenesl Václav IV. na Novř hrad u Kunratic, kde od roku 1412 hojně pobřval.²⁰⁷ Torzo knihovny, které se dochovalo (z více než sto svazkř přeřila jen necelá desıtka, a to vesměs v zahraničı) svědčí o bibliofilské kvalitě a až překvapujıcı obsahové rozmanitosti.²⁰⁸ Řada knih byla provedena velmi nákładnřm zpřsobem a vyzdobena luxusnımi iluminacemi. Díky nim se Václav IV. zařadil k největřm evropskřm mecenášřm svě doby.²⁰⁹ Na jeho objednání vznikly i

---

²⁰² CEJPEK a kol., *Dějiny*, s. 98.

²⁰³ BRODSKř, Pavel, SPURNÁ, Kateřina, VACULıKOVÁ, Marta, *Liber viaticus Jana ze Středy. Komentářový svazek ke zmenřené reprodukci rukopısı XIII A 12 Knihovny Nářrodního muzea*, Praha 2016, s. 58.

²⁰⁴ CEJPEK a kol., *Dějiny*, s. 93, 98.

²⁰⁵ KRÁSA, *Václav IV.*, s. 12.

²⁰⁶ Dostupné na: <http://vaclav-iv-lucembursky-600-let.cz/viewer.php?kat=prispevky&id=192> [cit. 2021-08-05].

²⁰⁷ KRÁSA, *Václav IV.*, s. 14–15.

²⁰⁸ CEJPEK a kol., *Dějiny*, s. 98.

²⁰⁹ Dostupné na: <http://vaclav-iv-lucembursky-600-let.cz/viewer.php?kat=prispevky&id=192> [cit. 2021-08-05].

překlady nových literárních děl, např. Mandevillova cestopisu. Ve své knihovně měl rukopisy z Itálie, a to skrze dary rodu Viscontiů.²¹⁰

4.2 Iluminátoři

Nejvýznamnější iluminátor doby Karla IV. byl Mistr Viatiku. Jeho malířský styl byl inspirován kontaktem s trecenteskou sienskou malbou, italským pojetím obrazu jako pevně vymezeného prostorového organismu. Je ale zjevné, že se seznámil i s pařížskými dvorskými rukopisy Jeana Pucella nebo jeho okruhu.²¹¹ Proto se nabízí možnost, že se vyškolil v Avignonu, kde se těsně prolínají vlivy italské a západoevropské.²¹² Přesto si udržel ve své tvorbě i specifika českého umění, např. emocionální výraz postav.²¹³ Od předcházející generace českých malířů se odlišoval plastickou modelací postav světlem a barvou, prostorovým zasazením scén do architektonických kulis nebo krajiny a novým typem rostlinného ornamentu – rozvilin akantu se zprohýbanými listy. Mistr Viatiku je považován za vedoucí osobnost dílny působící v průběhu 50. a 60. let 14. století. Během tohoto období dílna provedla výzdobu sedmi významných rukopisů.²¹⁴

Dalším významným iluminátorem byl Mistr Antifonáře z Vorau. Výzdoba od tohoto mistra se objevuje až ve druhém svazku čtyřsvazkového rukopisu, podle kterého získal „jméno“. Jeho tvorba zřetelně souvisí s okruhem malířů sledujících francouzskou tradici Mistra Lucemburského rodokmene.²¹⁵ Velice časně k nám tak proniká vlna západního naturalismu, jejímž hlavním představitelem byl v Paříži Jean Bondol.²¹⁶ Působil v Praze přibližně ve stejném období jako Mistr Viatiku, a to patrně v rámci tzv. církevní dílny.²¹⁷ Jeho technika byla spíše hrubá a robustní, což působí dojmem jako kdyby mu stránky rukopisu a pole iniciál byly příliš těsná. Stránky mají jen výjimečně rámovou konstrukci nebo žerď na ose. V jeho tvorbě nalezneme zárodky některých

---

²¹⁰ CEJPEK a kol., *Dějiny*, s. 98.

²¹¹ KRÁSA, *Václav IV.*, s. 105.

²¹² BRODSKÝ a kol., *Liber viaticus*, s. 213.

²¹³ KRÁSA, *Václav IV.*, s. 105.

²¹⁴ Dostupné na: https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Mistr_Viatiku [cit. 2021-08-05].

²¹⁵ FAJT, Jiří, BLOCHOVÁ, Hana, *Magister Theodoricus. Dvorní malíř císaře Karla IV.*, Praha 1997, s. 329.

²¹⁶ KRÁSA, *Václav IV.*, s. 108.

²¹⁷ Dostupné na:

https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Mistr_Antifon%C3%A1%C5%99e_z_Vorau [cit. 2021-08-05].

motivů používaných v pozdějších desetiletích. Jedná se především o romanizující tvary ornamentu.²¹⁸

Mistr Hasenburského misálu je hlavním představitelem tzv. krásného slohu. Obrazy v tomto díle jsou formálně dokonalé, ale sdělný obsah a dramatické napětí slábnou. Dojem se opírá jen o barevné kontrasty a vyvážení tvarů. U postav hrála důležitou roli kresba drapérií a vytříbená linie. Celkem známe z dílny tohoto mistra šest rukopisů.²¹⁹

Posledním iluminátorem je Mistr knihy Josue, též zvaný Mistr Antverpské bible. Byl hlavním iluminátorem právě této bible, která svou malířskou kvalitou dokonce předčila Václavovu bibli. Mistr knihy Josue byl nejen obeznámen s dílem Mistra třeboňského oltáře, ale v Paříži se též seznámil s tzv. internacionálním slohem.²²⁰ Navázal na práci Mistra Viatiku, ale jeho starší rostlinný ornament přetvořil v nový dynamický systém dekorace bordur. K charakteristickým akantovým listům doplnil perem kreslené větvičky s drobnými barevnými kvítky a bobulemi na koncích. Ty pak po dlouhá desetiletí ovlivnily podobu českých i středoevropských rukopisů. Jako první také začal zobrazovat noční scény a přirozenou, k obzoru se jasnící oblohu v pozadí výjevů.²²¹

5 nejvýznamnější tuzemské rukopisy 14. století

5.1 Pasionál abatyše Kunhuty

Pasionál abatyše Kunhuty je kodex, který se řadí k vrcholným projevům písařského a iluminátorského gotického umění.²²² Některé jeho miniatury dosahují svým rozměrem, slohem i uměleckou hodnotou anglického a severofrancouzského malířství první čtvrtiny 14. století.²²³ Je také novým typem knihy, která už není psaná pro oficiální potřebu

---

²¹⁸ KRÁSA, *Václav IV.*, s. 107.

²¹⁹ SPUNAR, *Český středověk*, s. 424.

²²⁰ STEJSKAL, s. 25.

²²¹ Dostupné na: https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Mistr_Antverpsk%C3%A9_bible [cit. 2021-08-05].

²²² BOHATEC, Miloslav, *Skryté poklady. Čtení pro bibliofila*, Praha 1970, s. 46.

²²³ MATĚJČEK, Antonín, *Česká malba gotická. Deskové malířství 1350-1450*, Praha 1950, s. 14.

církve, ale k uspokojení čtenářské potřeby. Byl vytvořen pro Kunhutu, dceru Přemysla Otakara II., v letech 1302–1321 abatyši svatojiřského kláštera na Pražském hradě.²²⁴

První text kodexu byl sepsán roku 1312. Dataci pak máme ještě u jedné části textu, kde je rok 1314. Kodex má pouze prostou vazbu a některé iluminace jsou nedokončeny, je tedy pravděpodobné, že Kunhutě nebyl nikdy předán. Jeho tvorba tak zřejmě skočila v době její smrti, tedy v roce 1321.

Rukopis tvoří pět traktátů, kdy první tři části jsou dílem dominikána Koldy z Koldic. Prvním textem je parabola O statečném rytíři s mystickým výkladem, dále je zde Pláč Panny Marie rozdělený na dvě kázání (velkopáteční a velikonoční), spis O příbytcích nebeských obsahující i oslavu Kunhutinu, kázání papeže Lva O umučení Kristově, a nakonec Pláč Máří Magdalény. Je tedy patrné, že označení pasionál neodpovídá obsahu rukopisu.

Kodex se skládá z 36 pergamenových listů velikosti 29,5 x 25 cm. Není, ale zachován v celém rozsahu, za devátým listem část textu chybí.²²⁵ Dnes víme, že tato chybějící část obsahově vycházela na jeden list, a to díky německému překladu textu pasionálu z přelomu 17. a 18. století. Na listech 2–10 je text psán stejnoměrným písmem bez velkých oprav v červených linkách. Na zbylých listech ale dochází ke změně. Zde je text v černých linkách a objevují se leckdy nápadné opravy a škrty.²²⁶

Písařem a zároveň i iluminátorem kodexu byl svatojiřský kanovník Beneš, jelikož Kolda, jak o tom sám mluvil, byl zaneprázdněn svými vysokými církevními úřady. Beneš si tak mohl navrhnout náměty a formáty iluminací, a to tak, že jsou většinou umístěny v sousedství textu, k němuž se vztahují. Podle jeho typu písma a slohu iluminací je možné předpokládat, že studoval na západě, pravděpodobně přímo v Paříži.

Iluminace zabírají většinou tak jednu třetinu strany, jsou na širokých okrajích podél textu. Toto schéma je samozřejmě změněno u celostránkových obrazů.²²⁷ Pokud počítáme soubor miniatur jedné strany jako celek, tak je zde celkem 26 iluminací. Inspirace iluminací vyvěrala z textu, ale iluminátor si zachoval i svobodu tvoření. Částečně čerpal z obvyklých schémat a motivů doby, ale upravoval je své potřebě. Proto

---

²²⁴ BOHATEC, s. 46.

²²⁵ MATĚJČEK, Antonín, *Pasionál abatyše Kunhuty*, Praha 1922, s. 6–7.

²²⁶ URBÁNKOVÁ, Emma, STEJSKAL, Karel, *Pasionál Přemyslovny Kunhuty*, Praha 1975, s. 15.

²²⁷ Tamtéž, s. 7, 15, 24.

jeho práce není pouze kopírováním nějaké předlohy, ale prací originální. Používaná barevná škála nebyla příliš bohatá, o to více ale musíme obdivovat způsob, jakým Beneš barvy kombinoval. Na drapérie používal hnědočervenou, světle zelenou a žlutou, jasně zelenou a modrou. Využíval zde dvojbarevnosti líce a rubu šatu. Zlatou můžeme vidět pouze u svatozáří a korun. Řeholní šat charakterizoval černošedou barvou. Rumělků aplikoval pouze jako barvu krve. V druhé části pak přestával Beneš používat tolik žlutozelenou barvu, zelená nabírala na ostrosti a chladnosti, hnědočervená a modrá zase sytosti a hloubky.²²⁸

Druhá, tedy mladší, část kodexu přináší větší umělecké hodnoty než část první. Je zde patrný vzestup v Benešově schopnosti rozvržení stránky a ve spojení písma s obrazem. Také zde dosahuje vyššího stupně napětí mezi světlem a hmotou.

V první části rukopisu jsou husté štětcové šrafury a vytvářejí tak přechod mezi místy, kde je vnitřní světlo aktualizováno a místy, kde je barva nejhustší. Celkové formě to tak dodává na strohosti, ale povrchu látky zase na lesku, který vyvolává iluzi zářících drahokamů. Výrazně se zde uplatňuje obrysová linie, někde dokonce zatlačuje barvu do úlohy podřadného doprovodného činitele. Barevná hmota se jeví jako lehký transparentní obal, skrze kterou světlo snadno proniká. V této části je také patrný nepoměr mezi malovanými plášti a kreslenými, sotva barvou dotčenými obličejí. Beneš zde pracoval většinou s jasnými řídkými barvami.

V druhé části se projevuje vyšší stupeň barevného a plastického citění. Modelace figur se v rozvrhu stává monumentálnější a v objemu plastičtější. Je zde více zdůrazněna tíže a kompaktnost barevné hmoty. Vnitřní světlo tak spíše světélkuje, jako by bylo vyvoláno z veliké hloubky, než že by přímo pronikalo skrze jako u části první. Postavy získávají na větším objemu, což je vytvořeno hlavně součinností světla s barvou. Jejich pláště navíc vypadají jako by byly vzduty mohutným vnitřním tlakem, čehož Beneš dosahuje zjednodušováním kresby záhybů a vypouštěním podrobností. Některé postavy tak připomínají až zářící kulovitá tělesa. Celkově dochází k malířskému scelení jednotlivých motivů a význam kresby ustupuje do pozadí. To můžeme vidět i na hlavách, které jsou v této části modelovány stejně intenzivně jako drapérie.²²⁹

---

²²⁸ MATĚJČEK, *Pasionál*, s. 8, 13, 15, 16.

²²⁹ URBÁNKOVÁ, STEJSKAL, s. 80, 81.

5.2 Liber viaticus Jana ze Středy

Jak vyplývá už z názvu, Liber viaticus byl vytvořen pro Jana ze Středy. Nejen že se jedná o velmi kvalitní rukopis, ale je též zásadním přínosem vývojovým a slohovým. Iluminátor zde vytyčil směr, kterým nadále směřovala knižní malba nejen v zemských hranicích, ale i ve střední Evropě a částečně ovlivnil i malbu ve Francii a Itálii.²³⁰

Vznik Viatiku je většinou kladen do rozmezí let 1355–1364. Pokud se budeme řídit rozborem od Michala Dragouna, tak lze kodex rozlišit na tři oddělené časové vrstvy. První, která byla pravděpodobně vytvořena v letech 1363–1364, zahrnuje naprostou většinu kodexu. Druhá a třetí část vznikly jistě s určitým odstupem. Druhá část by mohla spadat do roku 1365, třetí ještě do doby krátce po.

Kodex obsahuje breviář v uspořádání typickém pro rukopisy té doby. Uvádí ho kalendář, dále je zde žaltář, litanie s modlitbami, oficium za zemřelé, hymnář, oficia pro pohyblivé a pevné svátky, a nakonec oficia pro vysvěcení kostela a obecná oficia (první část). Kodex zahrnuje též Legendu o sv. Zikmundovi, list Pseudo-Dionysia Areopagity o umučení sv. Petra a Pavla (druhá část). Závěrem je zde oficium svátku Kopí a hřebů Páně se svatováclavskou legendou Karla IV. (třetí část).²³¹

Tento kodex se skládá z 319 pergamenových listů, jejichž rozměr je 43,5 x 31 cm.²³² Na začátku je jasně patrné, že byl vyříznut minimálně jeden list, jelikož se dochovala pouze druhá část exlibris Jana ze Středy. První část Viatiku je psána jednou rukou, písmo zde používané je kaligrafická gothica textualis formata. Písmo je ve dvou velikostech a na první pohled tak odlišuje významově rozdílné pasáže. Stránky obsahují vždy text ve dvou sloupcích po 39 řádkách. Na spodních okrajích jednotlivých listů je exlibris Jana ze Středy. V druhé části toto exlibris již není a písmo se stává zběžnějším. Jednotlivé litery se postupně zvyšují a zužují. V části Pseudo-Dionysiova listu jsou červeně podtrhány majuskuly, což se jinde v kodexu neobjevuje. Naprosto odlišně pak působí třetí část. Text je zde nadále ve dvou sloupcích, ale je rozdělen jen na 34 řádek. Tato složka je psána jiným písařem. Používal také gothicu textualis formatu, ale jeho

---

²³⁰ BRODSKÝ a kol., *Liber viaticus*, s. 9.

²³¹ BRODSKÝ a kol., *Liber viaticus*, s. 72, 76–77.

²³² Dostupné na: <http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?envLang=en#search> [cit. 2021-08-09].

písmo působí méně úpravně a velikosti jednotlivých liter kolísají.²³³ Zdobena je jiným iluminátorem. Podle Pavla Brodského se jedná o Mistra Křižovnického breviáře.²³⁴

Při tvorbě rukopisu byla použita široká škála barev. Vyskytuje se zde růžová, fialová, hnědá a žlutá barva. Dále modrá barva, která je tvořena výhradně lapisem lazuli. Také se zde objevují tři odstíny zelené. Nakonec je v hojném množství používána rumělka. Malířská výzdoba je doplněna plátkovým a mušlovým zlatem. Mistr Viatiku v kodexu potlačoval kresbu a modeloval přímo barvou.

Ve Viatiku je systém výzdoby jako celku doveden k dokonalosti. Je stylově jednotný a harmonický jak ve svém uspořádání, tak v jednotlivostech. Figurální výjevy i ornamentika ukazují shodnou uměleckou orientaci, což v této době nebylo úplně obvyklé. Již ve 13. století totiž vedla manufaktura výroby k rozdělení výzdoby mezi jednotlivé specialisty. Tak docházelo k tomu, že vedle malířů figurálních výjevu pracovali na kodexu spolupracovníci vytvářející ornamentiku, a ne vždy tak byl dodržen jednotný styl.²³⁵ Mistr Viatiku ve svých ornamentech použil tvary a dekorativní motivy z domácí tradice²³⁶, např. složité pletence nebo kytky ve tvaru jakýchsi nárožních akroterií.²³⁷ U řešení stránek vycházel z osového a pravoúhlého řešení stránek italských rukopisů, ale pozměnil je ve prospěch volnějšího uspořádání a živějšího rytmu křivek rostlinných stvolů.²³⁸ To celé doplnil tím nejelegantnějším z Francie. Jak je vidět, tak nejen že tyto motivy přijímal a systematizoval, ale také je do značné míry přetvářel. Vracel se vlastně k repertoáru z 1. poloviny 14. století, kdy v západní Evropě probíhala doba vrcholné gotiky a jejich přetvářením ukazoval směr pro další vývoj. Tento vývoj byl dovršen kolem roku 1400 internacionální gotikou.

Text je zvýrazněn a členěn rubrikací, verzálkami, iniciálami typu kadele a velkými kaligrafickými iniciálami s bohatým fleuronée.²³⁹ Bordura, která ovíjí žerdě, je tvořena akantovými listy zavíjejícími se do medailónů. Má formu, která je blízká antickým

---

²³³ BRODSKÝ a kol., *Liber viaticus*, s. 72, 205.

²³⁴ BRODSKÝ, Pavel, *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*, Praha 2000, s. 158–163.

²³⁵ BRODSKÝ a kol., *Liber Viaticus*, s. 169, 250.

²³⁶ KAVKA, s. 249.

²³⁷ KRÁSA, *Václav IV.*, s. 106.

²³⁸ KAVKA, s. 249.

²³⁹ BRODSKÝ a kol., *Liber viaticus*, s. 170, 205.

příkladem a vykazuje jasnou životnost a přirozenost.²⁴⁰ Co se týče figurálních motivů, tak do dřívků iniciál jsou vloženy postavy, vytvořené stínováním v barvě. Jelikož mají představovat kamenné reliéfy, mají záměrně omezenou plasticitu. V droletických výjevech, scénách v záhlaví a v postavách v medailonech i mimo ně se plasticita stupňuje. Jejím vrcholem jsou pak figurální iniciály. Postavy jsou objemové, jejich bohatá, ale uměřená dekorativní drapérie respektuje tělesné tvary. Scény jsou většinou zasazeny do architektonicky vytvářeného prostoru, pozadí je ale plošné.²⁴¹

5.3 Bible Václava IV.

Nejvýznamnějším rukopisem, který se dochoval z knihovny Václava IV, je jeho opis překladu bible do němčiny, tzv. Bible Václava IV. Tento rukopis bohužel zůstal nedokončen.²⁴² To, že se mělo jednat o bohatě iluminovaný plný text bible, je v této době něčím ojedinělým a neobvyklým. Většinou vznikaly rukopisy biblí zdobené pouze iniciálami nebo obrazy na počátcích jednotlivých knih.²⁴³

Vznik bible je většinou kladen do období od konce 80. let 14. století do roku 1395.²⁴⁴ Podle Hany Hlaváčkové ale mohla tvorba rukopisu začít už kolem roku 1380.²⁴⁵ Nedokončený kodex neobsahuje ani celý Starý zákon, Nový zákon zde chybí úplně. Opis německého překladu Vulgáty vznikl již kolem roku 1375. Financován byl kutnohorským mincmistrem Martinem Rotlevem. Zajímavý je začátek původního druhého svazku (dnes v třetím svazku). Jako prolog je zde uvedena modlitba Menáše, která nebyla pravidelnou součástí Vulgáty.²⁴⁶ Kromě střední horní němčiny se v kodexu objevuje čeština²⁴⁷, latina a hebrejšтина.²⁴⁸

---

²⁴⁰ KRÁSA, *Iluminované rukopisy*, s. 125.

²⁴¹ BRODSKÝ a kol., *Liber viaticus*, s. 205–206.

²⁴² Dostupné na: <http://stavitele-katedral.cz/nejkrasnejsi-stredoveke-rukopisy-viii-%E2%80%93-bible-vaclava-iv/> [cit. 2021-08-09].

²⁴³ KRÁSA, *Václav IV.*, s. 130.

²⁴⁴ FINGERNAGEL, Andreas, GASTGEBER, Christian, *Nejkrásnější bible středověku*, Praha 2009, s. 83.

²⁴⁵ HLAVÁČKOVÁ, Hana, *Kdy vznikla Bible Václava IV.?* In: BUKOVINSKÁ, Beket, KONEČNÝ, Lubomír (ed.), *Ars longa. Sborník k nedožitým sedmdesátinám Josefa Krávy*, Praha 2003, s. 74–77.

²⁴⁶ Dostupné na: <http://stavitele-katedral.cz/nejkrasnejsi-stredoveke-rukopisy-viii-%E2%80%93-bible-vaclava-iv/> [cit. 2021-08-09].

²⁴⁷ „toho bzde toho“ na páskách nesených labeznicemi, dvořany i ledňáčkem v bordurách.

²⁴⁸ HLAVÁČKOVÁ, s. 72.

Bible je i přes nedokončení monumentálním dílem. Obsahuje 1 214 pergamenových listů o rozměrech 53 x 36,5 cm.²⁴⁹ Dnes je svázaná do šesti svazků. Text každé strany je rozdělen do dvou sloupců po 36 řádcích. Celkem můžeme rozeznat práci tří písařů, přičemž jeden z nich napsal většinu textu. Zbylí dva se podíleli pouze na menších částech.

V kodexu je celkem 654 miniatur a iniciál, dále četná vyobrazení v drolerích a bordurách. Na tvorbě iluminací se podílelo minimálně devět iluminátorů.²⁵⁰ Nelze ale určit hlavního mistra, protože jednotliví malíři přebírali své kvaterny a pracovali na nich víceméně samostatně. Po okrajích stránek se dochovaly podrobné latinské poznámky, které udávají obsah iluminací. Tím se měla udržet jejich jednota. Tyto poznámky neurčovaly jen obsah, ale kompozici obrazů.²⁵¹ Přesto kodex trpí značným kolísáním úrovně výzdoby.²⁵²

Známe pouze dvě skutečná jména iluminátorů, a to Fráňu (dvorní malíř František) a Mikuláše Kuthnera. Ostatní jsou pojmenováni po svých hlavních dílech. Starší generaci zastupují Mistr Sedmi dní a Mistr Balámovy historie. Dále zde jsou Mistr Šalomounovy historie, Mistr Ezdrášovy knihy, Mistr knihy Rút, Mistr Samsonovy historie a Mistr Morganovy bible.²⁵³

Miniatury, které jsou obrazovým doprovodem biblických textů, zároveň dokumentují život v období vrcholného středověku. Jsou tak významným ikonografickým pramenem pro poznání této doby.²⁵⁴ Na rozdíl od biblí 13. a 1. poloviny 14. století, kdy obrazy tvořily jakési plynulé pásmo, jsou v této bibli jednotlivé scény chápány jako uzavřené jednotky. Objevuje se zde i bohatší charakteristika prostředí. Iluminátoři odlišují několik typů krajiny a různé interiéry. Také se vedle hlavních postav více uplatňuje kompars.²⁵⁵ Výzdoba bordur a droleríí zase nabízí jedinečnou exkurzi symbolického a myšlenkového světa Václava IV. Objevují se zde hlavně vyobrazení

---

²⁴⁹ FINGERNAGEL, GASTGEBER, s. 83.

²⁵⁰ Dostupné na: <http://stavitele-katedral.cz/nejkrasnejsi-stredoveke-rukopisy-viii-%E2%80%93-bible-vaclava-iv/> [cit. 2021-08-09].

²⁵¹ KRÁSA, *Václav IV.*, s. 139.

²⁵² BRODSKÝ a kol., *Liber viaticus*, s. 9.

²⁵³ FINGERNAGEL, GASTGEBER, s. 83.

²⁵⁴ Dostupné na: <http://stavitele-katedral.cz/nejkrasnejsi-stredoveke-rukopisy-viii-%E2%80%93-bible-vaclava-iv/> [cit. 2021-08-09].

²⁵⁵ KRÁSA, *Václav IV.*, s. 143.

lazebnic, ledňáčků, točenic, divých mužů a dvořana (samotný král?) uvězněného v iniciálách W a E.²⁵⁶ Některé tradiční motivy bordur jasně vycházejí z francouzských předloh. Je tak nepochybné, že ve dvorských sbírkách se objevovaly i francouzské rukopisy, které byly právě předlohou.

I přes celkovou jednotu je ve výzdobě bible patrná stopa několika individualit. Jsou zde rozdíly osobního slohu, které vyplývají z různé generační příslušnosti a východiska iluminátorů. Také ale docházelo v průběhu doby ke změnám slohového vývoje.²⁵⁷

---

²⁵⁶ Dostupné na: <http://stavitele-katedral.cz/nejkrasnejsi-stredoveke-rukopisy-viii-%E2%80%93-bible-vaclava-iv/> [cit. 2021-08-09].

²⁵⁷ KRÁSA, *Václav IV.*, s. 143–144.

6 Závěr

Ve středověku byla znalost čtení a psaní zpočátku vyhrazena pouze úzké vrstvě kněžské inteligence. Proto byla produkce knih omezená, a navíc byla spojena právě s církevním prostředím, zejména kláštery. Postupem času docházelo k rozšiřování zájmu o knihy (šlechtické a panovnické knihovny). Po vzniku univerzit nastal asi největší rozkvět knihoven. Stále se ale jednalo o knihovny pro vybrané osoby, především pro studenty a profesory. Byla to až renesance, která přinesla myšlenku zpřístupnění knihovních fondů veřejnosti.

Fenomén iluminovaných rukopisů se začal rozvíjet v klášterním prostředí. Iluminace zde často totiž doplňovaly text, nebyly pouze obrazovou přílohou. V Českých zemích docházelo ke zvyšování počtu knih od konce 10. století (do té doby zde byly pouze jednotliviny). Souviselo to se založením prvních dvou benediktinských klášterů – břevnovského a ostrovského. Do počátku 12. století stoupl počet osob se základním vzděláním a rozšiřovala se tak i literatura, hlavně školská. O knihovnách církevních institucí této doby ale nemáme bohužel mnoho zpráv. Ve 12. století pak došlo k rozmachu řeholního hnutí a vedle benediktinských klášterů začaly vznikat kláštery cisterciáků (Zbraslav) a premonstrátů (Strahov). Opět tak nastalo, tentokrát mnohonásobné, navýšení konzumentů duchovních hodnot. U olomoucké kapituly vzniklo v této době významné skriptorium, kde bylo v činnosti na 30 písařů, což bylo tehdy jen v málokterém evropském skriptoriu. Ve 13. století se pak objevují ještě i knihovny městských řádů, a hlavně zárodky knihoven světských osob.

Během 14. století nastal celkový rozkvět kultury, což se týkalo i iluminovaných rukopisů. Šlechta následovala příkladu svých králů a vytvářela si své knihovny. Vznikla také pražská univerzita a u jejích jednotlivých kolejí více či méně významné knihovny. Ale dále se vyvíjely i knihovny církevních institucí, nejvíce pražská a olomoucká kapitula. Během husitské revoluce, ale i pozdější třicetileté války, došlo ke zničení značného počtu církevních institucí a jejich knihoven. Některé kláštery poté byly obnoveny, např. Břevnov nebo Strahov, jiné zanikly, Zbraslav. Od poloviny 15. století narůstal počet soukromých vlastníků knih. Nevytlačily úplně význam knihoven církevních institucí, ale staly se hlavními konzumenty a tomu byla upravena produkce

knih. Je zde tedy vidět, že většinu středověku souvisela produkce iluminovaných rukopisů s rozvojem jednotlivých církevních řádů. Se zvyšujícím se počtem klášterů, které potřebovaly pro svou činnost určitou knižní výbavu, narůstala i potřeba většího počtu knih, což samozřejmě souviselo s navýšením jejich produkce.

Vývoj knihoven ve Francii a Anglii se od českého prostředí lehce lišil. Kláštery (a tím pádem i knihovny) zde začaly vznikat dříve. Navíc první soukromá knihovna se objevila v Anglii už na přelomu 7. a 8. století, ve Francii za vlády Karla Velikého. Přesto byly církevní instituce hlavními konzumenty knižní produkce. To se změnilo až po vzniku univerzit. Ve 13. století navíc ve Francii začal stoupat zájem panovníků a šlechty o literaturu, v Anglii nebylo bibliofilství mezi šlechtou tak rozvinuté. I přesto v Anglii vznikala významná díla. Narozdíl od Českých zemí, ve Francii a Anglii nastal během 14. století vlivem pustošivé stoleté války regres církevních institucí, což se odrazilo v poklesu knižní produkce. Naopak růst knihoven kolejí univerzit pokračoval i v posledních dvou stoletích středověku. A nejen jich. Objevovalo se i více soukromých knihoven, hlavně panovnických a šlechtických.

Sledujeme-li objednavatele iluminovaných rukopisů v Českých zemích, Francii i Anglii, byli jimi shodně všude nejčastěji členové panovnické rodiny a šlechta. Důvodem byla většinou potřeba reprezentace a vzkvétající bibliofilství. V Českých zemích se často ještě jednalo i o církevní představitele, kteří se tímto snažili zvýšit knižní kulturu církevních institucí. V západní Evropě byl v případě tvorby iluminovaných rukopisů vývoj kontinuální, byly tak na podstatně vyšší úrovni. U nás nebylo na co navazovat, a tak až teprve internacionalizace během vlády Karla IV. přinesla v tomto ohledu změnu. Právě v této době v Praze vzniklo středisko vzdělanosti a kultury, což povzneslo bohemikální produkci na úroveň západní Evropy. Nesmíme ale samozřejmě opomenout fakt, že to bylo i díky iluminátorům domácího původu, kteří se vzdělali v západoevropském prostředí.

Právě Karel IV. byl významným mecenášem umění. Měl mnoho zájmů, což odrážely i knihy, které si pořizoval. Je velmi pravděpodobné, že už za jeho vlády vznikly zárodky pozdější knihovny Václava IV. Též královi spolupracovníci, Arnošt z Pardubic a Jan ze Středy, se postarali o vytvoření mnoha iluminovaných rukopisů. Každý je nechal vytvářet z jiného důvodu. Arnošt z Pardubic hlavně pro církevní instituce, i když on sám

byl také majitelem řady knih. Jan ze Středy spíše pro své vlastní potřeby. A nakonec je zde jeden z největších evropských mecenášů přelomu 14. a 15. století, Václav IV. Jeho knihovna byla pravděpodobně velmi působivá, jak do počtu rukopisů, tak jejich výzdoby. Bohužel se v dobových pramenech nedochovaly informace o vzniku a růstu knihovny a do dnešní doby se dochovalo jen její torzo.

Díky spojení vysoce postavených mecenášů a vzdělaných iluminátorů vzniklo v tomto období množství bohatě iluminovaných rukopisů. Už ve 12. století začaly vznikat iluminátorské dílny, ale přesto tu nebyla nijak výrazná ambice iluminací. Až ve 14. století došlo k zásadnímu posunu. Někteří iluminátoři tohoto století dokonce dosáhli ve výzdobě knihy takové úrovně, že se jejich styl malby stal příkladem pro další období dokonce i mimo naše území. Příkladem takového iluminátora je Mistr Viatiku. Jeho styl byl inspirován trecenteskni sienskou a pařížskou malbou. Do Českých zemí přinesl nový typ rostlinného ornamentu, a to akantové listy zavíjející se do rozvilin. Ve stejné době tvořil i Mistr Antifonáře z Vorau, další významný iluminátor. Jeho malba vycházela z francouzské tradice Mistra Lucemburského rodokmene, a tak se k nám velmi časně dostala vlna západního naturalismu. Hlavním představitelem tzv. krásného slohu byl Mistr Hasenburského misálu. Z jeho dílny je dnes známo šest rukopisů. Posledním iluminátorem, kterému se věnuje tato kapitola, je Mistr knihy Josue. Ten se v Paříži seznámil s tzv. internacionálním slohem.

Iluminované rukopisy ve 14. století prodělávaly celkem kontinuální a vzestupný vývoj, který lze prohlásit za rychlé přibližování se úrovni iluminace západoevropské. Jestliže ve dvou předchozích staletích jsme v kvalitě malby svědky poměrně konstantní situace, je období let 1301–1400 nesporně dynamičtější díky větší kosmopolitnosti dané politickou koncepcí Karla IV. S blížícím se koncem 14. století se rukopisy české provenience stávaly nákladnějšími, a to jak do délky textu, tak počtu iluminací. Také počet písařů a iluminátorů pracujících na jednotlivých rukopisech stoupal. U nejstaršího kodexu, Pasionálu abatyše Kunhuty, díla první poloviny 14. věku, je písařem i iluminátorem jedna osoba, na Liber viaticu Jana ze Středy už pracovali minimálně dva písaři, hlavní iluminátor Mistr Viatiku s pomocníky a na poslední části pravděpodobně ještě Mistr Křižovnického breviáře. U nejmladšího kodexu, Bible Václava IV., jsou

minimálně tři písaři a devět iluminátorů. Lze to vnímat jako zajímavý doklad kulturního vzestupu Českých zemí v průběhu 14. století a jejich vyrovnání se vyspělejšími zemím.

Iluminátoři tří nejluxusnějších iluminovaných rukopisů českého původu čerpali inspiraci z francouzské knižní malby, ať už z přímého kontaktu (Beneš, Mistr Viatiku) nebo zprostředkovaně skrze francouzské rukopisy uložené ve dvorské knihovně (iluminátoři bible). Vyvíjela se i technika knižní malby, což je vidět např. v pozadí scén. V Pasionálu abatyše Kunhuty je jako pozadí miniatur používán pergamen listů, ve Viatiku už jsou scény většinou v architektonicky vytvořeném pozadí, které je ale plošné. V Bibli Václava IV. se již objevuje bohatá charakteristika prostředí.

7 Soupis použité literatury

Literatura:

- BACKHOUSE, Janet, *The illuminated manuscript*, Oxford 1987.
- BLAŽÍČEK, O. J. a spol, *Kláster v Břevnově*, Praha 1944.
- BOHATCOVÁ, Mirjam, *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1990.
- BOHATEC, Miloslav, *Skryté poklady. Čtení pro bibliofila*, Praha 1970.
- BRADNOVÁ, Hana, *Ilustrovaná encyklopedie*, Praha 1995.
- BRODSKÝ, Pavel, *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*, Praha 2000.
- BRODSKÝ, Pavel, *Krása českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012.
- BRODSKÝ, Pavel, SPURNÁ, Kateřina, VACULÍKOVÁ, Marta, *Liber viaticus Jana ze Středy. Komentářový svazek ke zmenšené reprodukci rukopisu XIII A 12 Knihovny Národního muzea*, Praha 2016.
- CEJPEK, Jiří a kol, *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Praha 2002.
- CEJPEK, Jiří, *Stručný přehled dějin českého knihovnictví*, Praha 1957.
- DELOUCHE, Frédéric, *Dějiny Evropy*, Praha 1995.
- FAJT, Jiří, BLOCHOVÁ, Hana, *Magister Theodoricus. Dvorní malíř císaře Karla IV.*, Praha 1997.
- FINGERNAGEL, Andreas, GASTGEBER, Christian, *Nejkrásnější bible středověku*, Praha 2009.
- FLODR, Miroslav, *Skriptorium olomoucké*, Praha 1960.
- HLAVÁČEK, Ivan, *Knihy a knihovny v českém středověku*, Praha 2005.
- HLAVÁČEK, Ivan, *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích*, Praha 1966.
- HLAVÁČEK, Ivan, *Úvod do latinské kodikologie*, Praha 1994.
- HLAVÁČEK, Ivan, *Z dějin vyšehradské kapitulní knihovny ve středověku*. In: Studie o rukopisech 14, 1975, s. 5–24.
- HLAVÁČKOVÁ, Hana, *Kdy vznikla Bible Václava IV.?* In: BUKOVINSKÁ, Beket, KONEČNÝ, Lubomír (ed.), *Ars longa. Sborník k nedožitým sedmdesátinám Josefa Krásy*, Praha 2003, s. 65–80.
- HUMPHREYS, Henry Noel, *The illuminated books of the Middle ages*, London 1849.

- JOHNSON, Elmer D., *History of libraries in the Western world*, New Jersey 1970.
- KAVKA, František a kol., *České umění gotické. 1350–1420*, Praha 1970.
- KEATES, Jonathan, *Canterbury Cathedral*, London 1994.
- KNEIDL, Pravoslav, ROLLOVÁ, Anna, PREISS, Pavel, *Strahovská knihovna Památníku národního písemnictví. Historické sály, dějiny a růst fondů*, Praha 1988.
- KNEIDL, Pravoslav, *Z historie evropské knihy. Po stopách knih, knihtisku a knihoven*, Praha 1989.
- KRÁSA, Josef, *České iluminované rukopisy 13.-16. století*, Praha 1990.
- KRÁSA, Josef, *Rukopisy Václava IV.*, Praha 1974.
- KRÜGER, Kristina, *Řády a kláštery. 2000 let křesťanského umění a kultury*, Praha 2008, s. 75.
- KVĚT, Jan, *Iluminované rukopisy královny Rejčky. Příspěvek k dějinám české knižní malby ve století XIV.*, Praha 1931.
- LERNER, Frederick Andrew, *Libraries through the ages*, New York 1999.
- MATĚJČEK, Antonín, *Česká malba gotická. Deskové malířství 1350-1450*, Praha 1950.
- MATĚJČEK, Antonín, *Dějepis umění. Díl druhý, umění středního věku*, Praha 1924.
- MATĚJČEK, Antonín, *Pasionál abatyše Kunhuty*, Praha 1922.
- MORGAN, Kenneth Owen, *Dějiny Británie*, Praha 1999, s. 77–82.
- NOVOTNÝ, Vladimír, *Klášter zbraslavský*, Praha 1948.
- PERRY, Frederick, *Saint Louis (Louis IX. of France). The Most Christian King*, New York 1901.
- PIRANI, Emma Coen, *Gothic illuminated manuscripts*, Feltham 1970.
- PRAŽÁK, Jiří, *Kodikologie. Její postavení, metoda a úkoly*. In: *Studie o rukopisech 13*, 1974, s. 3–15.
- PRAŽÁK, Jiří, *Z počátku strahovské knihovny*. In: *Studie o rukopisech 13*, 1974, s. 169–171.
- RICCIARDI, Paola, PANAYOTOTVA, Stella, PEREIRA-PARDO, Lucía, *Illuminators' Materials and Techniques in Fourteenth-Century English Manuscripts*. In: PANAYOTOTVA, Stella, RICCIARDI, Paola (ed.), *Manuscripts in the Making. Art and Science*, Cambridge 2016, s. 49–66.
- ROEBUCK, Judith, *St Augustine's Abbey*, Great Britain 1997.

- SAHULA, Jiří, *Arnošt z Pardubic*, Hradec Králové 1913.
- SMITH, Lucy Margaret, *The early history of the monastery of Cluny*, London 1920.
- SOUCHAL, Geneviève, CARLI, Enzo, GUDIOL, José, *Gothic painting*, New York 1965.
- SPUNAR, Pavel, *Kultura českého středověku*, Praha 1987.
- SPUNAR, Pavel, *Kultura středověku*, Praha 1995.
- STEJSKAL, Karel, *Dějiny umění. Umění na dvoře Karla IV.*, Praha 2003.
- STEJSKAL, Karel, VOIT, Petr, *Iluminované rukopisy doby husitské*, Praha 1991.
- ŠMAHEL, František, *Dovršení humanismu v době poděbradské. Jan z Rabštejna*. In: Rozpravy Československé akademie věd. Řada společenských věd 73, 1963, 6, s. 77–91.
- ŠMAHEL, František, *Humanismus v literatuře*. In: Rozpravy Československé akademie věd. Řada společenských věd 73, 1963, 6, s. 38–59.
- THOMPSON, James Westfall, *The Medieval Library*, New York 1923.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Děje university pražské*, Praha 1849.
- URBÁNKOVÁ, Emma, STEJSKAL, Karel, *Pasionál Přemyslovny Kunhuty*, Praha 1975.
- VILÍMKOVÁ, Milada, PREISS, Pavel, *Ve znamení břevna a růží. Historický, kulturní a umělecký odkaz benediktinského opatství v Břevnově*, Praha 1989.

Internetové zdroje:

- About the University*. In: University of Cambridge [online], [cit. 2021-07-27]. Dostupné z: <https://www.cam.ac.uk/about-the-university/history/early-records>.
- Benedictine*. In: Britannica [online], [cit. 2021-08-01]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Benedictines#ref289748>.
- Bible Václava IV*. In: Stavitelé katedrál [online], [cit. 2021-08-09]. Dostupné z: <http://stavitele-katedral.cz/nejkrasnejsi-stredoveke-rukopisy-viii-%E2%80%93-bible-vaclava-iv/>.
- Cluny Abbey*. In: Khan Academy [online], [cit. 2021-08-01]. Dostupné z: <https://www.khanacademy.org/humanities/medieval-world/romanesque-art/romanesque-art-in-france/a/cluny-abbey>.
- Cluny*. In: Britannica [online], [cit. 2021-08-01]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Cluny-France>.

Dějiny evropského vzdělání. Pět nejstarších univerzit. In: 100+1 [online], [cit. 2021-07-27]. Dostupné z: <https://www.stoplusjednicka.cz/dejiny-evropskeho-vzdelani-pet-nejstarsich-univerzit>.

Dějiny Francie. In: Airborn [online], [cit. 2021-08-09]. Dostupné z: http://airborn.webz.cz/france.html?fbclid=IwAR35ryZYCQ5cQzztk_9hwE-COC812KKgs7w8TKrrftUrR6hWnF0H2bGcjxk.

Diplomatické vztahy mezi českými zeměmi a Anglií v druhé polovině 14. století a jejich vliv na rozkvět výtvarného umění na dvoře Richarda II. In: Český a římský král Václav IV. [online], [cit. 2021-07-12]. Dostupné z: <http://vaclav-iv-lucembursky-600-let.cz/viewer.php?kat=clanky&id=253>.

Doba Karla IV. a Václava IV. In: Manuscriptorium [online], [cit. 2021-06-29]. Dostupné z: <http://www.manuscriptorium.com/en/node/28>.

Gotické malířství a sochařství ve Francii. In: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy [online], [cit. 2021-07-11]. Dostupné z: <http://duoppa.ff.cuni.cz/shared/files/prehled%20cz%20sylaby/12%20Goticke%20malirstvi%20a%20socharstvi%20ve%20Francii.pdf>.

Historie strahovského kláštera. In: Strahovský klášter [online], [cit. 2021-07-14]. Dostupné z: <https://www.strahovskyclaster.cz/historie-strahovskeho-klastera>.

History of St. Augustine's Abbey. In: English heritage [online], [cit. 2021-08-08]. Dostupné z: <https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/st-augustines-abbey/history-and-stories/history/>.

Illuminace. In: Encyklopedie knihy [online], [cit. 2021-02-12]. Dostupné z: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Illuminace>.

Illuminátor. In: Encyklopedie knihy [online], [cit. 2021-03-17]. Dostupné z: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Illumin%C3%A1tor>.

Knihovna benediktinského kláštera v Břevnově. In: Encyklopedie knihy [online], [cit. 2021-07-14]. Dostupné z: https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Knihovna_benediktinsk%C3%A9ho_kl%C3%A1tera_v_B%C5%99evnov%C4%9B.

Knihovní fondy. In: Strahovský klášter [online], [cit. 2021-07-16]. Dostupné z: <https://www.strahovskyclaster.cz/knihovni-fondy>.

Knihovní sály. In: Strahovský klášter [online], [cit. 2021-07-16]. Dostupné z: <https://www.strahovskyclaster.cz/knihovni-saly>.

Kodex. In: Encyklopedie knihy [online], [cit. 2021-02-12]. Dostupné z: [https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Kodex_\(rukopisn%C3%A1_kniha\)](https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Kodex_(rukopisn%C3%A1_kniha)).

Kodikologie. In: Masarykova univerzita [online], [cit. 2021-02-12]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1421/podzim2018/PV1A130/um/Kodikologie_text.pdf.

Les Belles Heures du duc de Berry. In: Stavitelé katedrál [online], [cit. 2021-07-29]. Dostupné z: <http://www.stavitele-katedral.cz/nejkrasnejsi-stredoveke-rukopisy-ii-%E2%80%93-les-belles-heures-du-duc-de-berry/>.

Liber viaticus Jana ze Středy. In: Manuscriptorium [online], [cit. 2021-08-09]. Dostupné z: <http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?envLang=en#search>.

Mistr Antifonáře z Vorau. In: Encyklopedie knihy [online], [cit. 2021-08-05]. Dostupné z: https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Mistr_Antifon%C3%A1%C5%99e_z_Vorau.

Mistr Antverpské bible. In: Encyklopedie knihy [online], [cit. 2021-08-05]. Dostupné z: https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Mistr_Antverpsk%C3%A9_bible.

Mistr Hasenburského misálu. In: Encyklopedie knihy [online], [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: [https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Mistr_H%C3%A1zmbursk%C3%A9ho_\(Hasenbursk%C3%A9ho\)_mis%C3%A1lu](https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Mistr_H%C3%A1zmbursk%C3%A9ho_(Hasenbursk%C3%A9ho)_mis%C3%A1lu).

Mistr Viatiku. In: Encyklopedie knihy [online], [cit. 2021-08-05]. Dostupné z: https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Mistr_Viatiku.

Peter the Venerable. In: Britannica [online], [cit. 2021-08-01]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Peter-the-Venerable#ref280794>.

Religious and cultural life in France. In: Britannica [online], [cit. 2021-08-01]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/France/Religious-and-cultural-life#ref464615>.

Rukopis. In: Wikipedia [online], [cit. 2021-02-12]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Rukopis>.

Saint Hugh of Cluny. In: Britannica [online], [cit. 2021-08-01]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Saint-Hugh-of-Cluny#ref262314>.

Svatý Vojtěch a založení břevnovského kláštera. In: Břevnov [online], [cit. 2021-02-12]. Dostupné z: <https://www.brevnov.cz/cs/benediktini-a-brevnovsky-klaster/svaty-vojtech-a-zalozeni-brevnovskeho-klastera>.

The Master of the Bible of Jean de Sy and the Prologue. In: Archive [online], [cit. 2021-07-07]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20160815195310/http://machaut.exeter.ac.uk/?q=node%2F2239>.

Václav IV. jako bibliofil. In: Stavitelé katedrál [online], [cit. 2021-08-09]. Dostupné z: <http://www.stavitele-katedral.cz/vaclav-iv-1361-1419-zivot-ceskeho-a-rimskeho-krale-vaclava-iv-9-cast-vaclav-iv-jako-bibliofil-1378-1419/>.

Václav IV. Lucemburský. Český a římský král. In: Český a římský král Václav IV. [online], [cit. 2021-08-05]. Dostupné z: <http://vaclav-iv-lucembursky-600-let.cz/viewer.php?kat=prispevky&id=192>.

Who was St. Augustine. In: English heritage [online], [cit. 2021-08-03]. Dostupné z: <https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/st-augustines-abbey/history-and-stories/who-was-st-augustine/>.

8 Resumé

Bachelors thesis consists of 4 chapters, which mainly deal with illuminated manuscripts from the 14th century and Czech provenience. After the necessary introduction of the terminology and codicological theory, the development of monasteries and their libraries is described more in detail. It is those that the production of manuscripts was connected with for nearly all of medieval times. Next up we compare the evolution of book illustrations in the 14th century in our country with the development in France and England. In these two countries, the development was continual, the illuminators having continued the templates from centuries past. In Czech lands it wasn't this way however. Only with the arrival of Karel IV. as the king did the rise of Czech production to the level of western Europe begin. The persons of the most important Czech patrons and illuminators in this century are also named. It were these illuminators that brought the new foreign styles of manuscript decoration into Czech lands. Thanks to the co-operation of these two groups, a plethora of richly illuminated manuscripts were created. We'll also be paying attention to the most important local manuscripts of the 14th century. Here we can see the continual and upward development of book illustrations.